

ŽIVLJENJE IN SVET

Vzlet v stratosfero
Prof. Piccard v notranjosti gondole
(Glej članek str. 506)

Knjiga 9.

19

10. maja

19 Ljubljana 31

Življenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsak petek in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron. — AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. — AMERIKA in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5.

VSEBINA ŠT. 19.: Prof. dr. A. Piccard: Vzlet v stratosfero. — Jean Rochen: Mati. — Dr. Vlad. Travner: Otok Hvar. — Svastika. — Letalstvo v novi dobi. — Razvoj letalstva v sliki in besedi. — Staroslav: Janeza Trdine komentar Vodnikovih pesmi. — Anekdote. — Slike iz življenja in sveta. — Ivan Podržaj: Krivda Elija Piona (nadaljevanje). — Jiu jitsu, japonska rokoborba. — Mojzes, elektrotehnik. — Sladkor iz lesa. — Ženska vlada. — Pisatelj Robinsona za ženske pravice. — Tedenski jedilni list. — Karikatura. — Materin vpliv. — Humor v slikah. — Družabna igra.

Materin vpliv

Neki pariški ženski vestnik je vprašal več znanih osebnosti, kakšne zasluge ima za njih duhovni in umetniški razvoj njih mati. V naslednjem nekaj najznačilnejših odgovorov:

Kirurg prof. Gosset:

»Spomin na mater je najsvetejše, kar ohrani vsak človek v svojem srcu. Najboljši dokaz za to trditev je bil moj pokojni prijatelj Clemenceau, ki je zelo rad pripovedoval zgodnico o svojem očetu, o materi pa ni nikoli črnil besedice... Ali nismo vsi polni tega svetega strahu? Ne morem misliti brez pobožne ganjenosti na svojo mater, na njeno nežno skrb, ki mi je vcepila lepa načela delavnosti in poštenosti in se je trudila z menoj od detinstva do mladeniške dobe. Vse matere so vredne občudovanja. Jaz, ki jih tako često videm tik postelje otrok, ne morem dovolj poudariti poguma, požrtvovalnosti in odpornosti matere. To so lastnosti, ki jih dičijo v mnogo večji meri kakor moške.«

Marcel Prevost, ki ni naslikal v svojih delih ženske s posebno obzirnostjo, je odgovoril:

»Moj oče in moja mati, ki sta bila zelo načitana človeka, sta v mojem detinstvu z združenimi močmi pripomogla k mojemu duševnemu razvoju. V hvaležnem spominu nanje ne morem ločiti enega od drugega.«

André Maurois, iz čigar del govori najsubtilnejše poznanje duše, je zapisal:

»Sodim, da dolguje mnogo pisateljev del nagiba za duhovne stvari svoji materi. V mojem primeru je ta dolg prav posebno velik. Moja mati ni le vodila mojih prvih študij, marveč mi je tudi čitala verze, me

učila ljubiti klasike in me je jemala, ker smo živeli na deželi, s seboj v Pariz, kjer me je seznanila z Racineom in Moliereom na deskah. Lahko zapišem, da je malo otrok, ki bi jih mati vzgajala s takšnim razumevanjem in mi je v veselje, da morem to zapisati.«

Iz odgovora, ki ga je bil poslal Maurice Decobra, bi človek skoro ne sodil, da je prišel izpod peresa pisatelja slovitih mondenih romanov:

»Kakšen je delež matere na otroku, ki dozoreva v moža? Kateri pesnik, kateri človek, ki s svojim srcem objema svet, bi mogel to opisati kakor zasluži? Glede sebe izjavljam, da dolgujem vse njej, ki je bila moj duhovni vodja, ki mi je pokazala smer in je zbudila v meni nagib za lepoto ter me je učila ljubiti glasbo, ki je najutešnejša umetnost vseh umetniških paradizov. Večna hvaležnost ji je zagotovljena. Tudi mož, ki je na sencih že osivel, bo spoštljivo mislil na spomin nje, ki mu je stala ob strani v prvih bojih. Leta minevajo, sanje umirajo, druga za drugo. Tudi trpljenje se pozabi v megli preteklosti. Samo nežnost matere ostane čista in zmagovita. Čas jo je vdolbel globoko v naše srce in niti smrt nam je ne izruje iz njega.«

Marcel Pagnol, pisatelj komedij, je odgovoril:

»To vprašanje je morda najlepše in najvzvišenejše od vseh, na katera sem kdaj odgovoril. Na žalost bo moj odgovor nanje zelo kratek in ne bo mogel priti vprašanju do živega: Moja mati je umrla, ko mi je bilo štirinajst let.

(Nadaljevanje na predzadnji strani)

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 19.

LJUBLJANA, 10. MAJA 1931.

KNJIGA 9.

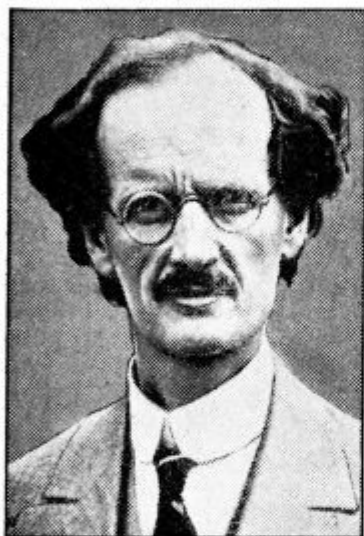
Niko Pirnat: Mati

Prof. dr. A. Piccard

Vzlet v stratosfero

Profesor Piccard je prispel v Augsburg, da izvede svoj polet v stratosfero, ki ga je pripravil že za lansko jesen. Dvigniti se je nameraval že 11. aprila pa se je premislil in čaka ugodnejšega vremena, da se bo lahko brez neprilik dvignil v višino 16.000 metrov, kjer namerava napraviti znanstvena opazovanja in merjenja. V naslednjem podajamo njegovo lastno pripovedovanje o pripravah in namenih zasnovanega višinskega poleta.

Ko sem se odločil, da se dvignem v svrhu proučevanja in merjenja kozmičnega žarkovja čim bolj visoko nad zemljo, sem se seve najprvo obrnil na podjetje, od katerega sem pričakoval, da mi zgradi najpripravnejši in najvarnejši balon. Imel

Prof. dr. A. Piccard

sem srečo, da je izbrano podjetje prav v Augsburgu, ker je to mesto iz zemljepisnih in meteoroloških vidikov prav pripravo za start.

Za konstrukcijo balona je bil v prvi vrsti merodajen namen višinskega poleta. Ker sem nameraval meriti kozmične žarke v višini, kjer prodro šele desetinko atmosferske gnote, sem se moral dvigniti do tja, kjer znaša zračni pritisk le še desetinko pritiska pri tleh in to je v višini 16 kilometrov. To višino sem zračunal šele naknadno in mi je bilo čisto postransko, da predstavlja višinski rekord.

Težave je treba premagati

Jasno je, da balon pri startu ne sme biti docela napolnjen, ker bi bil sicer njegov vzgon desetkrat prevelik. Zaradi tega

pa za pritrditev gondole tudi ni bilo mogoče uporabljati običajne mreže, ki je razpeta preko balona, ker bi se ohlapen in naguban plašč zaradi mreže lahko poškodoval. Poskrbeti smo morali, da se je obesila gondola na posebne pasove, kakor pri privezanih balonih. Za plašč balona smo zbrali preprosto bombažno tkanino najboljše kakovosti, ki tehta 55 gramov na kvadratni meter. Za plašč nad nosilnimi pasovi, kjer je tkanina obremenjena z vso težo gondole, smo vzeli nekoliko močnejše blago. Tkanina, ki je zagostena z gumijevo plastjo najboljše kakovosti je seve mnogo lažja od običajnih tkanin, vendar so pa računi pokazali zadostno varnost. Zanimivo je, da se balon nikoli ne strga v zraku, če ni polnilni nastavek zavezan, marveč najrajši pri polnjenju s plinom, ali pa pri startu, zaradi nerodnega manipuliranja. Balon je namenjen le za nekaj vzletov. Paziti bo treba, da se nikoli ne zmoči, ker vlaga najbolj oslabi trdnost konstrukcije. Sicer pa se nam zaenkrat od te plati ni bati nezgode, ker je balon gotovo neprimerno bolj varen od običajnih sportnih balonov, ki so prestali že bog ve kakšna neurja pa se vendar brez pomisleka uporabljajo še naprej.

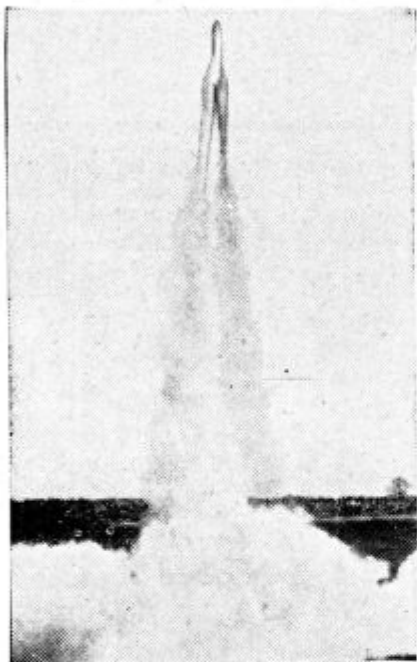
V balonu bomo opremljeni s padali, ki mi jih je dala na razpolago belgijska letalska eskadrila.

Končno bi bilo še pripomniti, da za znanstveni polet, ki se mora izvršiti samo v najlepšem vremenu, ne smejo veljati iste norme, kakor pri sportnih letih s potniki. Lahko mi verjamete, da ne nameravam ničesar vratolomnega. Prav nič me ni volja žrtvovati pri tem poskusu življenja, trdno pa upam da bom kos težavnemu položaju.

Svojevrstna kabina

Z vsakim balonom se lahko dvigne vodnik, bodisi sam, bodisi s potnikom do smrtonosne višine, če naglo odvrže preveč balasta pri dobro napolnjenem balonu. Vendar pa pri prevzemu balona od tovarne ni mogoče dobiti nikakih pred-

pisov, kakšni dihalni aparati naj se vzamejo s seboj. Ta reč je popolnoma prepuščena vodniku, ki si s tem nalaga dobro mero odgovornosti: zakaj pa bi bil drugače potreben vodnik? Mirno lahko trdim, da sem bil v svojem primeru zelo previden. Ker pri jako nizki temperaturi lahko vsaka dihalna priprava trenutno odpove, in ker bom prišel pri na-

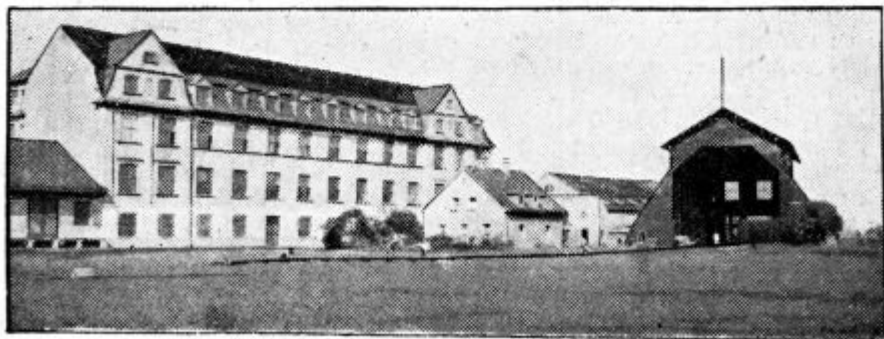
Posrečen vzlet rakete v Osnabrücku

meravanem dvigu v plasti posebno redkega zraka, sem dal zaradi popolne varnosti zgraditi zrakotesno zaprto kabino. Delal bom tedaj lahko v vsakem primeru. Zrak v kabini se z Drägerjevim aparatom nenehoma obnavlja. Tudi, če bi mi oba aparata, ki jih vzamem s seboj, hkrati odpovedala, je v skoraj 5 kubičnih metrov prostorni kabini še dovolj zraka za

toliko časa, da ju spet spravim v red, oziroma dotlej, da se spustim do višine 5000 metrov, kjer se da za silo dihati brez aparatov. Kabina je bila zanesljivo zračunana in še preskušena na štirikratni nadpritisk. Nedvomno je taka oblažinja, zaprta kabina mnogo bolj varna od klasičnega pletenega koša.

Pri startu bom vzel s seboj poleg običajnega balasta še dobršen tovor posebnega balasta za manevriranje, ki ga bom odlagal pred dosegom najvišje točke. To se bo po vsej priliki zgodilo nekje med višinama 13.000 in 16.000 metrov. Pesek, ki se navadno jemlje v ta namen, pa v mojem primeru ne pride v poštev, ker se prepočasi vsipa in bi me tudi prah motil pri merjenju. Voda bi utegnila zmrzniti, vrh tega pa se je bati, da bi se z odtokom večje množine vode preveč znižal zračni pritisk v kabini. Zaradi tega bom vzel kot skrajni balast kakih dvajset kilogramov alkohola. Mislím, da alkohol vobče ne bo padel do tal, ker bo poprej shlapel. Kot ostali balast pa sem sprva nameraval vzeti najfinejše lovske šibre. Poskus je pokazal, da se ni bati, da bi šibre pri padcu na zemljo koga ranile. Vendar sem se pa končno odločil za še finejši material, ki še lažje in enakomerneje odteka skozi izlivke, namreč za tiste najdrobnejše ostanke, ki nastanejo pri vlivanju šiber in se zaradi drobnosti ne dajo naprej porabiti. Iz tega materiala sem pustil presejati najdrobnejši prah, ki v nobenem primeru ne more biti nevaren. Sam sem si pustil vreči iz višine nad petdeset metrov nekaj prgišč tega materiala na glavo in v obraz, ne da bi se mi bilo kaj zgodilo. In če padejo ta svinčena zrnca iz višine 16.000 metrov bo prav isto, ker se zrnca že po nekaj metrih padca ustalijo v isti brzini.

Samo v primeru, da bi balon zaneslo v gorovje ali nad kako jezero, se mi zdi, da balast ne bo zadoščal. Če se to pri-

Tvornica balonov v Augsburgu, kjer je bil zgrajen Piccardov balon.

peti, bo treba pač žrtvovati nekaj težjih instrumentov. Za vsako tako naključje pa vzamem s seboj tudi še razmeroma lahko vlačilno vrv iz več vzporednih tenkih konopcev, ki je le na lahko privezana na gondoli. Tako bom v sili lahko odvrigel posamezne konopce, za primer pa, da se sami kam zataknejo in odtrgajo, pa tudi ne bo posebne škode.

Lastnik balona, ki nosi označko »FNRS«, je belgijska »Fond National de la Recherche Scientifique« (Nacionalna ustanova za znanstvena raziskavanja). Balon je bil zgrajen na mojo prošnjo in mi ga je društvo izročilo v svobodno uporabo, in le jaz sam sem upravičen, da ga vodim.

Jean Rochon

Mati

Močan veter je majal drevesne vrhove. Oba stara sta sedela pri ognjišču in molče strmela v veselo plapolajoči ogenj. Zdajci se oglasi žena:

»Slišiš, Terolle, kaj če bi jaz obiskala Rogera?«

»Kaj ti prihaja na pamet?« zamomlja mož.

»Kaj mi prihaja na pamet? I no, po dolgem času bi rada spet objela najinega sina in hudobnim ljudem v naši vasi zamašila usta.«

»Kaj pa ljudje prav za prav govorijo?«

»Zmeraj si šušljajo na uho: Marija Ivana, podoba je, da ima Roger v Saint-Etiennu visoko službo in se vozi z avtom, ampak vse kaže tudi, da je pozabil pot do vaše kočice.«

»Ljudje, ki to pravijo, imajo po vsej priliki prav«, je Terolle žalostno odgovoril.

»O ne, nimajo prav! Svet je nevoščljiv, ljubi mož. Roger ima polne roke dela, ki ni brez vseh težav.«

»Mogoče. Pa vendar bo o veliki noči dve leti, odkar je prestopil prag najine bajte. Očividno so mu vrata prenizka in stop pretrhel.«

»Ti si strašno nezaupljiv, Terolle. Po nepotrebnem si vtepeš kaj v glavo.«

»I no, jaz imam o tem svoje mnenje.«

»Jaz pa trdim, da Roger ni človek, ki bi ga bilo naju sram. Samo daj, da se peljem k njemu.«

»Nikoli ti nisem nič odrekel«, je zamerčno odvrnil. »Stori, kakor veš in znaš.«

»Tak pa se jutri s prvim vlakom odpeljem k njemu in ostanem teden dni pri njem.«

»Dobro, pa se daj!«

Tretji dan se je Marija Ivana vrnila, kakršna se je peljala tja: v katunovem krilu, s črno ruto preko plahutače, z do-

bro podkovanimi čevlji, s košaro iz vrbin in s čvrsto kostanjevačo v roki, opiraje se nanjo pri hoji, hoteča prikriti, da ji je desna noga za nekaj centimetrov krajša od leve.

»Si že nazaj?« se je zavzel mož.

»Sem. Ko sem prišla, so pravkar sedali za mizo, Roger mi je tiho povedal, da ima gosposko družbo v gosteh. Zato mi je dala kuharica v kuhinji jesti.«

»Kaj pa snaha?«

»Snaha se je hudobno smejala moji obleki. Vse kaže, da ni več moderna. Pomisli no, deseto leto jo že nosim.«

»Zakaj pa nisi dlje tam ostala?«

»Roger menda nocoj odpotuje in njegova žena se pelje v Lyon k svoji bolni materi.«

»Sama laž in prevara«, je vzkliknil.

»Zakaj se tako ugrevaš?« je dobrodušno vprašala.

Stari se je neugnano krohotal.

»Zakaj se ugrevam? To še vprašuješ, dobra Marija Ivana? Tak ne čutiš strašne žalitve, ki ti jo je zadal? Mar ne razumeš, da je bil to samo izgovor, ker se te je hotel odkrižati? Tako se godi, če človek vse stori, da bi svojega sina skrbno odgojil. Ko sem te vzel po smrti svoje prve žene, je bil Roger pravkar zibeli odrastel. Ti si ga gojila, ga redila, mu same dobrote izkazovala — zdaj pa, ko ima velikanske dohodke, se sramuje

tebe, se sramuje mene. Mar mi ni očital, ko sem ga zadnji pot obiskal, da sem prišel v svojem haljincu? Pa vendar je bil čisto nov haljinec, ki si ga zlikala eno uro pred mojim odhodom!»

»Nikar se ne čudi, ljubi mož. Midva sva le uboga kmeta, Roger pa je ravnatelj ene od največjih livarnic v Saint-Etienneu.«

»Potemtakem hvališ njegovo ravnanje nasproti nama?»

»Samo opravičujem ga. Sicer pa sem malo smešna, odkar sem se prevrnila z jablane in si nogo zlomila. Ni prijetna reč, gledati staro babo, ki šepa. Ali se ti ne zdi?»

»Jaz vem samo to, da se nazadnje še oglasil ne bom pri svojem sinu.«

»Ne govori tako, ljubi mož.«

»Ali naju mar ni zatajil?»

Iznenada se je spustila v jok in solze so ji drle po mršavih licih.

»Slišiš«, je rekla, »tega mi ne bi bil smel reči. Tako sem ga ljubila, kakor da je moj rodni sin. In če pomislim, kaj si misliš o njem, se čutim blizu smrti.«

Govorila je po pravici. Preprosto, vdano, v obilici svoje dobrote skoraj otroško srce Marije Ivane je obšla stara bolečina. Mahoma ji je začelo močno utripati, v glavi pa se ji je vrtelo. Priznaki, proti katerim se je hrabro branila. In v svoji notranjosti si je pričarala spomin na otrokovo detinstvo in mladost. Kako ljubeznivo ga je vzgajala! Ti spomini so bili hkratu veseli in otožni. Toda niti najrahljša jezica, da, niti najmanjša grenkost ni našla prostora v srcu pomilovanja vredne žene. Njena dobrotna duša je vse odpustila. Vendar strahovito je trpela. Možu, ki je bil zbog tega jako nemiren, je dejala:

»Ljubi mož, pozabil si, da imam že nad šest križev. V takih letih sem, ko mora človek misliti na večni pokoj. Samo ena reč mi dela preglavico: da ti pri letošnji košnji in žetvi ne bom mogla pomagati. Tako rada bi ostala tu do Vseh vernih duš, preden te za vselej zapustim, ampak dobro čutim, da mi dan za dnem bolj pojemajo moči.«

Proti koncu rožnika je legla. Terolle je obupno prosil zdravnika, naj jo reši. Vsa sredstva so bila brez učinka. Znanost nima moči, da bi nadomestila človeške ude, katerih kolesje se je izteklo.

Ko je čutila, da se ji bliža konec in prejela poslednje olje, je šepetala s solzami v očeh:

»Svojega sina bi rada objela.«

Mož se je silno zdrznil. Zavpiti je hotel: »Malopridnež te je umoril!« A ko je videl, kako pokorno, kako iskreno gleda predse, je krotko odgovoril: »Dobro, pisal mu bom.«

»Rajši mu brzojavi, to je boljše! Bog mi bo privoščil nemara samo še nekaj ur.«

Terolle je zarana brzojavil sinu: »Pridi takoj!«

Sin je prispel šele za dva dni, ob pozni večerni uri. Marija Ivana je bila malo prej izdihnila svojo dušo. Poslednja beseda, ki ji je prišla čez ustnice v trenutku, ko je za veke zatisnila oči, je veljala Rogeru.

»Kaj pa je, oče?» je vprašal Roger.

»Poglej!« je hladno odgovoril oče ter pokazal na mrtvaško posteljo.

»Umrli?»

Trdota, s katero je sin izrekel to besedo, sinova ravnodušnost in brezbriznost

so starca besno razkačile. Grozen trenutek je nastopil. Možak je pograbil puško s stene in jo prislonil k licu:

»Na kolena pred njo, ničvrednež, ali pa ti poženem svinčenko skozi glavo!« je zakričal sinu.

V brezmejni prepadlosti je sin čakal pred posteljo mrtve matere. Potem je slišal očetovo povelje, naj se izgubi. Hitro je s povešeno glavo prekoračil prag očetove hiše in skočil v avtomobil, ki ga je odpeljal. (D.)

Popravi: V zadnji številki je pod sestavkom »Profesor Nyrop« pomotoma izostal podpis A. D.

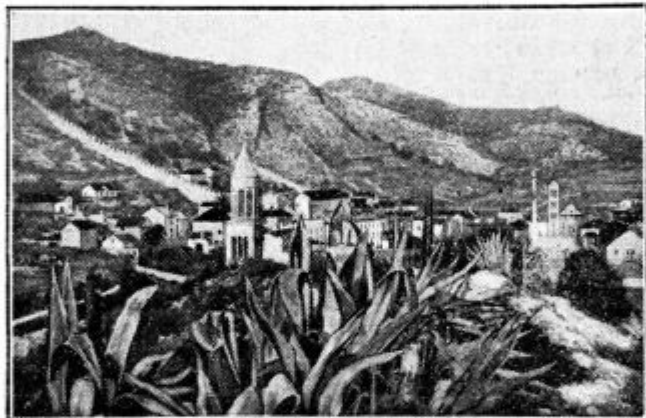
Dr. Vlad. Travner

Otok Hvar

Med mnogimi otoki naše divne Dalmacije se odlikujejo po prirodnih lepota, preteklosti in umetniških spomenikih na severu Rab, v sredini Hvar in na jugu Korčula. Prvo mesto med njimi pristoja Hvaru. Podnebje otoka je najmilejše v Dalmaciji; zato ima Hvar najbujnejše rastlinstvo in živalstvo. Tu so živeli že izza najstarejših dob razni narodi, ki so zapustili vsi sledove svojih kultur. Višek svoje slavne zgodovine doseže otok v dobi renesance in humanizma, ko postane poleg Dubrovnika in Splita žarišče dalmatinske književnosti in

Neugodne so zveze na otoku. Tako je n. pr. nemogoče priti s parnikom v enem dnevu iz Hvara v Stari grad in nazaj, čeprav znaša razdalja (po suhem) komaj 18 km. Izlete z motornim čolnom si more privoščiti le bogataš. Potovanje po kopnem pa je naporno in neprijetno, ker se vrši promet po cestah, ki so jih pred 2000 leti zgradili Rimljani oziroma slabih stezah. Le v okolici Hvara so ceste boljše. Manjkajo tudi prometna sredstva.

Hvar je najdaljši in za Bračjem največji dalmatinski otok (312 km²). Dolg je 70 km, širok 4—10 km. Pretežno je

Mesto Hvar

umetnosti. Tudi pozneje igra Hvar v prosveti pomembno vlogo. Po svojih sijajnih umetniških spomenikih pa zavzema prvo mesto v naši domovini. Sem prihajajo tujci iz vseh delov sveta (predvsem Nemci, Madžari, Poljaki in Čehi). Slovencev je med njimi malo*). Zato naj opozore te vrstice bralce na bogastvo in lepoto sedanjega in nekdanjega Hvara.

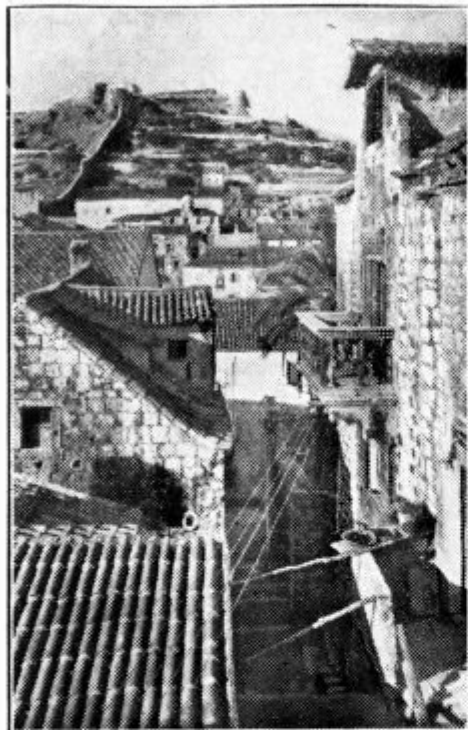
Zveze Slovenije s Hvarom so ugodne: v 17 urah nas pripelje brzi vlak iz Ljubljane (oziroma Maribora) v Split. Po dveurni vožnji z udobnim parnikom smo v Hvaru oziroma v Starem gradu. Lepša in prijetnejša, četudi daljša, je pot po morju s Sušaka (v 20 urah z daljšimi odmori v Šibeniku in Splitu) ali iz Dubrovnika (v 7 urah).

* Med redkimi Slovenci je bival delj časa pesnik O. Zupančič, ki je delal v Hvaru na svoji drami »Veroniki Deseniški« (Ured.)

gorat in obstoja iz apnenca, dolomita in laporja. Najvišji vrh je Sv. Nikolaj blizu Hvara (625 m). Na mnogih krajih (Hvar, Pokojni dol itd.) so našli v zemeljskih plasteh dobro ohranjene okamenine predpotopnih rastlin in živali.

Značilne za Hvar so številne dupline. Večja ravnina je samo med Starim gradom in Vrbosko. Jezer in večjih tekočih voda ni. Zaradi tega zemljepisnega položaja so vse naselbine ob morju oziroma v njegovi bližini. Severna obala je izpostavljena burji s celine; južna je dobro zavarovana in odprta le toplim južnim vetrovom. Zato je podnebje dokaj različno. Najmilejše in najstanovitnejše podnebje ima mesto Hvar, ki ga ščitijo pred čisto neprijetnimi južnimi vetrovi mali zeleni Pakljeni otoki. Tu znaša povprečna letna temperatura 16 stopinj C (v januarju 8,6, v juliju 25,1 stopinje) in nadkriljuje celo

temperaturo svetovnoznanih zimskih zdravilišč (Nice, Caprija, San Remo i. t. d.) Tu uspevajo ogromne palme in aloe, indske smokve, oranže, limone,

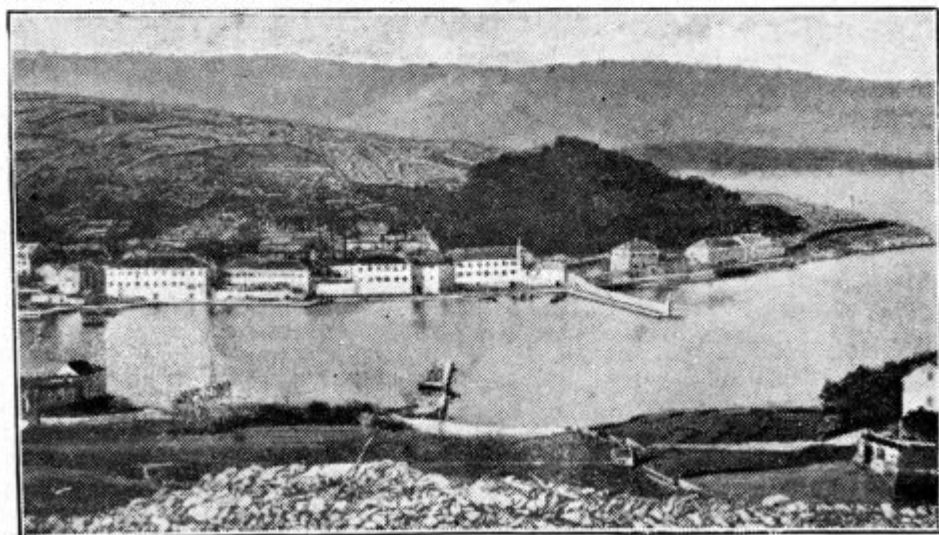
V Hvaru: v ozadju stara trdnjava

rožiči, evkaliptusi in druge subtropske rastline. Neumorni hvarski župan dr. Avelini namerava nasaditi še deloma

gola bližnja pobočja. Tako bo Hvar s svojim obsežnim in divnim parkom in drugimi nasadi pravi raj na zemlji. Pa tudi sedaj je Hvar naše najvažnejše zimsko zdravilišče, naša jugoslovenska Madeira. Bogastvu vegetacije odgovarja bogastvo morske favne (ribe, polži itd.), ki jo slavi že Brehm (Tierleben).

Po zadnjem štetju (1924) šteje otok ok. 18.000 prebivalcev, ki so skoraj vsi Hrvati in katoliki. Vendar se razlikuje prebivalstvo po poreklu. Na vzhodnem delu otoka (nekako do Jelše) prebivajo naseljenci iz Neretvansko-makarske krajine in Hercegovine, ki se razlikujejo od ostalih otočanov po krepkejši telesni konstituciji, živahnejši naravi, nošnji in izgovorjavi. V večjih krajih se pozna vpliv benečanskega gospodstva in Italijanom prijazne avstrijske politike. Starejši ljudje govorijo še sedaj radi italijanski, četudi se čutijo vsi kot Hrvati in Jugoslovenci. Vpliv italijanščine se kaže tudi v govorici preprostega naroda.

Hvaran je v splošnem konservativen, miren, gostoljuben, pobožen in vseskozi pošten. Za novotarje se ogreje težko. Odlikuje se po preudarnosti in vztrajnosti. Te lastnosti so ga vzposobile, da je premagal nešteto težav in ostal duševno in telesno zdrav. Med narodom so se ohranili številni stari običaji. O Božiču nosijo badnjake in plešejo »kolendo«; o kresu pa prižigajo kresove in prerokujejo iz ogorkov bodočnost. Živo se je ohranil spomin na čarovnice, volkodlake, vile in druga

Jelša na otoku Hvaru

bajeslovna bitja. Narodne pesmi so enolične s tužnimi napevi in pogostimi refremi. Odlikujejo pa se po bogatih motivih, ki so jih mnogi domači pesniki uspešno uporabljali. Cut za poezijo se kaže tudi v številnih pregovorih in sentencah. Nekoč so bila zelo priljubljena

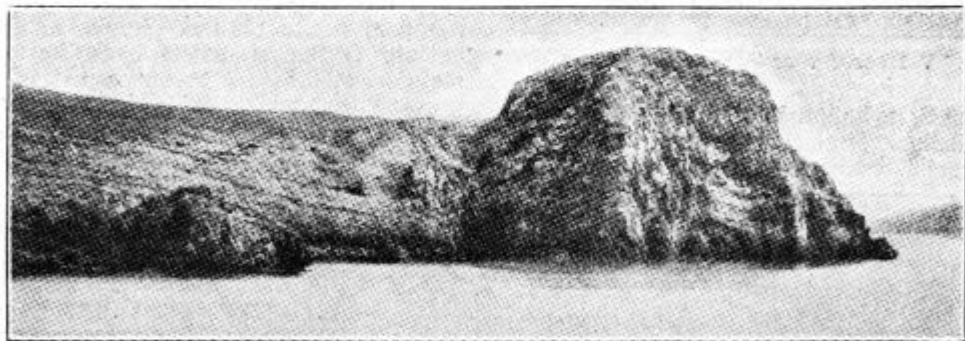

Modra jama v Biševu

•prikazivanja•, to so ljudske igre iz življenja Zveličarja in raznih svetnikov. Take igrokaze so pisali tudi razni pesniki. Vsa prikazivanja imajo tipičen lokalni značaj. Te igre so igrali pod milim nebom, v cerkvi (posebno v hvarski katedrali), v knežji palači itd., zadnjič 1837 v Starem gradu. — Kazniva

čiste. Glavni pridelek je izvrstno vino. Pred svetovno vojno so vino lažje prodali. Sedaj vlada — kakor povsod — občutna vinska kriza. Na kmetih stane liter najboljšega vina komaj 2—3 Din, tako da izkupiček često ne zadostuje za plačilo davkov. Tudi ribolov ne uspeva. Večjih industrijskih podjetij ni. Važna je le industrija kamna in marmorja (»Imar« v Hvaru. Proizvajajo bel in trpežen kamen za zgradbe in raznobarven marmor za umetno dekoracijo, ki ga razpošiljajo po vsem svetu.** Tujski promet je sicer živahen; donša pa dohodke predvsem meščanskim slojem. Zaradi slabih gospodarskih razmer se kmečko prebivalstvo trumoma izseljuje v Južno Ameriko.

Na otoku je okoli 20 večjih naselbin, ki so vse tipično dalmatinske (z ozkimi ulicami, širokimi trgi itd.) Glavno središče tujkega prometa je Hvar (3000 preb.) na južnozahodnem delu otoka. Mesto ima slikovito lego, deloma ob pobočju gričev deloma (glavni trg) v ravnini. Ima električno razsvetlavo in vodovod. Hoteli — predvsem Hôtel Palace s terasami, zdravniškim salonom, tekočo mrzlo in toplo vodo i. dr. — so prvovrstni. Obala sv. Marka je splitska

Otočić Biševo

dejanja in tožbe so skoraj neznan. Tovariš Šimetin mi je pravil, da je imel v teku treh mesecev samo dve kazenski in dve civilni zadevi. Jetnišnice so menda vedno prazne. Blagor narodu, ki skoraj ne potrebuje kazenskih sodnikov, in kateremu je civilni sodnik samo prijatelj in svetovalec!

Prebivalci se preživljajo večinoma s poljedelstvom, vinogradništvom in ribolovom. Življenjske razmere so težke. Živine imajo malo. Pogosto morajo nositi kmetje zemljo v vrečah, da si napravijo skromne njivice in vinograde. Kljub veliki revščini so hiše lične in

Francoska obala en miniature. Kopališče leži v malem zalivu ob parku. Življenje je primeroma drago (povprečno 80—100 Din dnevno za osebo). Ti večji izdatki se poplačajo z udobnostjo in družabnostjo, posebno pa z umetniškimi užitki.

Hvar je sedež hvarske škofije, ki obsega Hvar, Brač, Biševo in še druge manjše otoke. Zaradi številne duhov-

** Iz tega kamnja so zgrajeni n. pr. kraljeva vila na Dedinju pri Beogradu, berlinski parlament, spomenik cesarice Elizabet v Budimpešti in v zadnjem času Ilirski spomenik v Ljubljani.

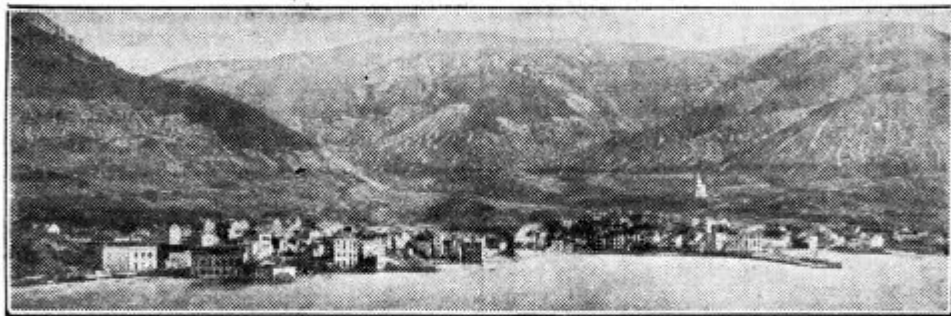
ščine napravi mesto vtis malega Rima. Razen tega so tu okrajno poglavarstvo za sodne okraje Hvar, Starigrad in Vis, sodišče in še več drugih uradov. Lepi so izleti k utrdbam, v Milno (s slikovito obalo) in dalje v Zračce, Dubovico in k Sv. Nedelji, na otok Galešnjak i. dr.

Največji kraj na severni obali je mesto Starigrad (2800 preb.) v lepi in rodovitni okolici. Starigrad slovi kot prijetno letovišče za meščanske sloje in ima krasno urejeno kopališče in dobre hotele. Vrboska in Jelša (z velikim vrelcem žive vode) ste istotako priljubljeni kopališči v slikoviti okolici. Ostali večji kraji na otoku kakor Brusje, Grabje, Zatražišče, Vrbanj, Gdinj, Sućuraj i. dr. pridejo za letoviščarje v poštev le kot lepe izletne točke.

Otok Vis in otočič Biševo sta bila s Hvarom vedno v ozki politični in gospodarski zvezi. Tudi sta priljubljeni izletni točki (posebno iz Hvara). Vis (ok. 100 km² s 9000 prebivalci) je zara-

di svoje lege na skrajni periferiji dalmatinskega otočja važna strategična postojanka in je igral zato v zgodovini vedno pomembno vlogo. Med Hvarom in Visom sta se vršili v 19. st. dve znameniti bitki: 1811, ko so premagali Angleži Francoze in 1866, ko je admiral Tegetthoff potolkel mnogo močnejšo italijansko mornarico. Vis se odlikuje po milem podnebju in bujni vegetaciji. Glavni pridelek je vino. Mesto Vis (2000 prebivalcev) ima obširno in izvrstno luko. Obdajajo ga stare utrdbe. Kopališče je udobno. Še ugodnejšo lego ima na nasprotni strani otoka Komiža z važno industrijo sardel.

Pet milj južnovzhodno od Visa je skalnati otočič Biševo z znamenito modro jamo, ki se lahko meri s svetovno znano modro jamo na Capriju. Najugodnejši čas za obisk tega bajnega naravnega čudeža je med 9. in 11. uro dopoldne.

• Komiža na otoku Visu

Svastika

Simbol ima to dobro stran, da lahko pomeni več reči hkratu. Pisatelj Fontenelle (1657—1757), ki je skoraj dolžil Leibnitza, ker rabi točne besede, »kar mu jemlje prijetno svoboščino, da bi o prilikah zlorabil izraze«, je moral biti tega vesel. Dejstvo je, da bi se dali pisati celi snopiči o doždevnih ali skritih smislih, ki jih n. pr. vsebuje križ.

Danes nas zanima svastika, to je križ s pravokotno zapognjenimi ročicami. Hitlerijanci so si ga izbrali za vnanje svoje znamenje in vsa Nemčija je polna teh emblemov. Že Indija je poznala križ v obliki ali . Tak lik se zove svastika in velja za srečenosen (svasti = sreča, v sanskrtu). Pa tudi zunaj Indije je bila crux ansata (Hakenkreuz) jako razširjena. Pri trojanskih starožitnostih (vretenskih obročkih itd.) jo je Schliemann pogosto zasledil. Prav tako jo srečujemo čestokrat na Grškem, v Italiji, na severu (na prazgodovinskih posodah neredko kot okrasek dna), vobče od Kitaj-

ske do zapadne Afrike. Tudi poznejša ornamentika je obrazec večkrat izkoristila.

Francozi nazivajo tak lik *croix gammée*. Toda Marcel Baudoin, pisec obsežne knjige »Préhistoire du Swastika«, se ne ogreva za rečeni naziv, ker ta ne pove, da li se križ suka na levo ali desno. Beseda svastika pa po njegovem zatrdilu znači desnokretni križ, a sauvastika ali samica levokretni križ. V skalo vklesano desnokretno svastiko so poznali po Baudoinu v Ameriki in Galiji že v dobi uglajenega kamena. V nepokrtem muzeju v Croix-de-Vie hranijo sijajen primer iz Vogezov. Iz tega avtor izvaja, da mora biti svastika atlantskega izvora. Nekateri pa menijo, da ta križ ni nič drugega ko kartezijsko vodno kolo (tourbillon de Descartes), s kakršnim se še danes zalivajo travniki. Tej pripravi se reče med Nemci menda Segnerjevo kolo. Potemtakem bi križ pomenil odpornost in odboj (odudar). Na ti dve sili se morebiti mislili Hitlerjevi privrženci, ko so si izvolili omenjeni odznak.

Letalstvo v novi dobi

Nedavno so listi poročali o senzacionalnih poskusih v Berlinu, kjer so prvokrat preskušali Junkersovo letalo z dieselskim motorjem, ki rabi za pogon nafto namesto bencina. Vest je toliko netočna, ker delajo v Ameriki in na Angleškem poskuse z dieselskimi letalskimi motorji že nad pol drugo leto in plovejo nekatera, s takimi motorji opremljena letala že delj časa na nekaterih prometnih progah onstran Oceana. Letalski motor po Diesellovem načelu tedaj ni kak specifični nemški izum, čeprav je konstrukcija Junkersovega motorja, ki ga sedaj preskušajo v Nemčiji, nekoliko drugačna, kakor ona ameriških in angleških motorjev.

Ne glede na vprašanje prvenstva, pa pomenijo dieselski letalski motorji velikanski napredek za letalstvo vobče, posebej pa še za zračni promet. Dieselski motorji imajo že v principu nekatere tako tehtne prednosti, da so določeni za pogon vsakovrstnih vozil na kopnem, po morju in v zraku. Pred vsem so dieselski motorji med vsemi stroji, ki izkoriščajo energijo goriv, najbolj ekonomični.

Povprečno velja, da se v njih pretvori v delo skoro še enkrat toliko toplotne energije, kakor v najmodernejših parnih strojih ali parnih turbinah. Zaradi tega izpodrivajo dieselski motorji parne stroje zlasti na ladjah, kjer je razen ekonomičnosti važno tudi vprašanje čim manjše porabe prostora za stroj sam ter za zaloge goriva. Pogon na dieselske motorje pa ustreza tem zahtevam neprimerno bolje, kakor parni pogon.

V vozilih na kopnem se dieselski motorji doslej niso mogli prav uveljaviti, ker so premalo elastični. Njih učinek je dober samo, ako tečejo z enakomerno, predpisano brzino, dočim takrat, kadar mora vozilo speljati, le slabo vlečejo. Zaradi tega se tudi dieselske lokomotive in avtomobili na dieselske motorje doslej niso obnesli, dasi bi bili v pogledu ekonomičnosti prav idealno pogonsko sredstvo, ki bi omogočilo znatno pocenitev železniškega in cestnega prometa. Morda se bo v doglednem času našla tudi tu srečna rešitev kakor sedaj v letalstvu.

Za zračni promet ne pomeni uvedba dieselskih motorjev nič manj kakor od-

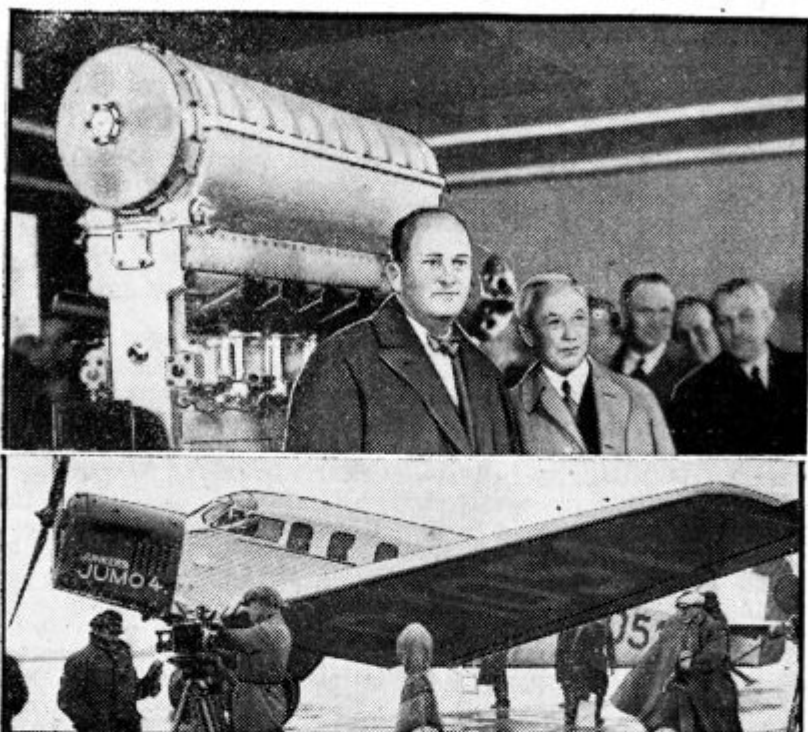
RAZVOJ LETALSTVA

Velika množica ljudi se je bila zbrala v Annonayu na Francoskem, da bi videli prvi javni polet z balonom. A razpoloženje te množice je bilo kaj posmehljivo.

Le malo ljudi je verjelo, da se bo nerodna vreča res vzdignila od tal. Mislite si ta prizor! Brata Montgolfierja tekata okoli in dajeta povelja. Dva moža mečeta slamo in predivo na ogenj. Balon se je napenjal, a počasi. Nestrpni gledalci zbijažo surove šale...

A tedaj se nekaj zgodi. Velika siva vreča se napne in postavi pokoncu. Ziblje se in maje. Osem krepkih mož jo komaj drži...

* Prof. Junkers razkazuje novo letalo. Spodaj: »Juno 4« pred startom.

V SLIKI IN BESEDI

Vse na okoli je zavladala smrtna tišina. Nazadnje — — zakaj pa ne?!

Nenaden vzrok iz grl bratov Montgolfierjev. To je znamenje! Osmorica pomagačev izpusti vrvi in odskoči od balona. Zategel žvižg! Z naglico bliska šine balon v zrak! Mislite si to presenečenje! Gledalci so bili preveč osupli, da bi bili mogli dati duška svojim čuvstvom.

Balon je dosegel višino 6000 črveljev in preletel v vodoravni smeri okoli 7700 črveljev, preden je uplahnil. Vreča je tehtala z ogradjem vred 300 funtov.

rešenje. Kakor znano, se po vsem svetu vzdržuje letalski promet le z velikimi državnimi podporami. Drugače bi bil nemogoč, ker je promet z današnjimi letali predrag, da bi se mogel pri sedanjih gospodarskih prilikah vzdrževati iz lastnih dohodkov. Tega so v glavnem krivi dragi, kratkotrajni in neekonomično delujoči bencinski motorji, ki se sedaj izključno uporabljajo v letalstvu.

Mednarodni trusti so pritirali cene bencina do nesmiselne višine. V Ameriki je vreden liter bencina le dober dinar, dočim se marsikje v Evropi prodaja skor desetkrat dražje. Močni motorji transportnih letal pa trošijo bencin v velikanskih množinah. Izdatki za bencin so zato vobče največji stroški zračnega prometa. Že ponovno so poskušali konstruirati motorje na pogon z drugimi, cenejšimi olji. Največje preglavice je delalo konstrukterjem razplinjevanje teh goriv, ki niso tako lahko hlapljiva kakor bencin. V Ameriki in na Angleškem so sicer že dosegli delne uspehe, toda ti motorji se ne morejo prav uveljaviti zaradi nezanesljivosti, ki je baš v letalstvu prvi pogoj. Idealno rešitev pomeni le dieselski motor, pri katerem razplinjevanje goriva sploh odpade. In dočim se v bencinskem motorju izkoristi le 21 odstotkov toplotne energije goriva, je dieselski motor izkoristiti 36 odstotkov, kar pomeni velikansko pocenitev. Vrh tega pa teko ti

motorji zaradi preproste konstrukcije silno zanesljiv in tudi v tem pogledu znatno prekašajo bencinske motorje. Težave so le v konstrukciji: dieselski motorji so pri enakem učinku mnogo težji. Zmanjšanje teže je bil najtežji problem pri snovanju te vrste letalskih strojev, toda tehnika je zadnja leta v tem pogledu že toliko napredovala, da je strla tudi ta oreh. Prvi dieselski motorji na zračno hlajenje, ki so jih montirali na ameriška letala, so bili že razmeroma lahki, tako da se je navzlic nekoliko nadnormalni teži pokazal prihranek, ki ga jamči dieselski pogon. Sedaj je tudi Nemcem uspela praktična konstrukcija dieselskega letalskega motorja in lahko upamo, da se bo v bodoče razvoj hitreje bližal zaželenemu smotru.

Ne glede na pocenitev zračnega prometa in na povečanje akcijskega radija letal, pa pomeni uvedba dieselskih motorjev še drugo neprecenljivo pridobitev: zmanjšanje zračnoprometnih katastrof. Dieselski motorji so neprimerno bolj varni pred ognjem kakor bencinski. Težka olja so mnogo težje vnetljiva od bencina, vrh tega pa dieselski motorji nimajo razplinjačev, v katerih najrajši nastane ogenj, čigar posledica je navadno neizbežna katastrofa. Z uvedbo dieselskih motorjev se začenja nova doba v razvoju letalstva in zračnega prometa.

Staroslav

Janeza Trdine komentar Vodnikovih pesmi

Na Trdinovi slavnosti v Mengšu dne 1. junija 1930 se je v ožjem krogu njegovih čestilcev sprožilo vprašanje: Kam je prešla Trdinova knjižnica? Slavljencev najboljši prijatelj g. notar Hudovernik je pojasnil to stvar: Trdina je svoje knjige razdal prijateljem, največ pa jih je dobila novomeška gimnazijska dijaška knjižnica; še danes bi se tu v kateri izmed malo zahtevanih knjig našel po kak listek z zapiski iz Trdinove roke. Njemu je podaril kot sedmošolcu Vodnikove pesmi (Smoletova izdaja iz leta 1840), hrvaške Narodne pjesme (Lavoslav Zupan 1848) in neko rusko knjigo. Poleg dopisov, večinoma objavljenih v LZ 1913, hrani Hudovernik te knjige kot najdražji spomin na Janeza Trdina, s katerim je bil v zvezi od leta 1875 do njegove smrti 1905. Obe pesemski zbirki sta opremljeni z opazkami nekdanjega lastnika. Nas zanimajo zlasti pripisi Vodnikovim pesmim.

Z Vodnikovo poezijo se je Trdina seznanil na nižji gimnaziji. Za njegovo »lli-

rijo oživiljeno« ga je navdušil profesor Franc Ks. Heinrich. Vodnikove pesmi — morda prav ta izvod, ki je zdaj last notarja Hudovernika — mu je poklonil prijatelj Ložar. Najbolj so Trdini ugajale: Na Vršacu, Milica miljena, Nemški in slovenski konj in Kranjc, tvoja zemlja je zdrava (LZ 1905, 470). Z Vodnikom, »prvim Slovencem, ki ime pesnik po pravi zasluži«, se je bavil visokošolec Trdina v razpravi »Pretres slovenskih pesnikov« (LC 1850, 300). Profesor na Reki je zbiral okrog sebe slovenske dijake in druge rojake in jim v ondodni čitalnici predaval o Vodniku in njegovih pesmih, o čemer je poročal v »Novicah« (16. III. 1859, 89) v dopisu z Reke pod znakom J(anez) T(rdina) naslednje: »Jez letos vsako leto Vodnika razlagam, se vé da po slovenski, s poslušavci sem zadovoljen, tudi jih je precej: družega polleta bom pa Prešerna začel, če bo količjak mogoče, dvakrat na teden.«

Tako smemo šteti za prvega govorečega popularizatorja naše književnosti. Dokaze vestne priprave na omenjena predavanja hrani knjižica, vezana v rdeč kvačdrinani papir s platnenim hrbtom, ki mu je vtisnjen napis: Vodnik in spodaj šifra: A(leksander) H(udovernik). Trdina je pripisoval razlago s svinčnikom nad posamezni verz ali poleg njega na robu; žal, da ga je knjigovezec prirezal in ie šlo poskod nekaj črk v izgubo. Trdinova pisava je drobna, mestoma tako drobčkana, da je treba vzeti povečevalno steklo na pomoč, in krasna; posebno lep je Trdinov podpis na hrvaških Narodnih pesmih.

S pojasnili je opremljenih deset Vodnikovih pesmi: Na moje rojake, Novo leto, Veršac, Milica milena, Pesem brambovska, Molitva brambovska — deloma: Plesar, Vinske mušice, Persega, Estrajh za vse (par drobtin) in Brambovska dobra volja.

Največ je jezikovnih pripomb, a se z njimi na tem mestu ne moremo baviti. Druge so zgodovinske, narodopisne in krajepisne. Prva pesem »Na moje rojake« je najbolj oblagodarjena z njimi. »Poljec« (I. kit. 3. v.) ima pripis: Poljane, Drnovo (peščeno polje med Mengšem in Dupljico); Mah (staro ime za Ljubljansko barje); »Gora« (I, 4) — Gorica, Kamna gorica; prvo kitico je Trdina dopolnil z določavkom: čbeloreja — češ da tudi ta Kranjca redi Ob drugi kitici je navel nekatere rojake v rokaz, da je Kranjec »prebrisane glave«: Vega, Dolinar, Janža, Škrbine, Japel, Cojz, Linhart, Kopitar — seveda je seznanil poslušalca hkrati z njihovimi deli. Zanimiv komentar ima tretja kitica; pri »sterganem rokalu« je do največje podrobnosti naštet oblake: kučma, klobuk — halja, haljica, haljinec — robje, robec — suknja — hlačniki, prenamnice — pas, štricle, šuba — kožuh, volnica — hlače rokavice; ob pristriznem robu je naslednji dodatek: ahtah = peča; šapel = poveza; avba = nič; jopa = halja, suknja, brušoh = Brusttuch; moderc = Mieder; laibč = Laibhen; aržet = mavha, zatik, torba; ašteržel = Aftersell; interfat = Unternaht; štibala = stivalo (gulo, stegna), kveder, rom, ... copate, čevlji, poddev opanke, coklje, zavihala; krof = potec; favd = Falte; vapel = Hakel; markelc(?) = Zuwerk, merkati; ruta = Raute; facanetel = —; knofelca = ? (nečitno). »Prazni bokale« (III, 6) je povzročil zapis mer: merica, za pol maselca; polič; dva poliča: majolika; buča; španj; kupica; kozarec; kravža.

O prigradnici »Novo leto«, ko »navada je vošite«, je učil Trdina poslušavce pri ljdnosti, o čemer pričajo pripisi: zdraviti, zdravstvuj, priporočiti, z Bogom, Bog te spremi, sprimi, lahko noč, zahvalim, prosim. »Vse pravde dobit« (II, 8) ima pripis »stara pravda«: tu je segel Trdina v zgodovino in omenil grozote kmeč-

kih uporov. »Sleparju« (III, I) je dodal sinomine: potepuh, vlačugar, rogovilež, pritepenec, rokovnjač in naštel nekatere take glasovitnike: Klepec, Pavliha, Kljuk, Štempihar, Zeleni Martin. Pri »dnarjih« (III, 3) je navel Trdina naslednje: petica, šestica, dvojča, zlat, belič, nežica, reparji; rubl, zlotnik, kopejka; dolar. Verzoma »Birtu pokredat Tram, steno, nu strop« (VI, 5, 6) je dodal še ostale dele slovenske hiše: mostovž, tinja, gornica, ložnica, izba, kot, čumnata, hram, klet, hiša, okrogle okna, line.

Prva naša planinska oda »Veršac« je polna Trdinovih pripisov. Spomnil se je Vršaca v vzhodnjem Banatu; popravil je tiskovno napako v prvi vrstici: Na Vršacu; ugajal mu ni germanizem »doli sedi« — besedo »doli« je dvakrat podčrtal.

Himna ljubljanskih veseljakov »Plesár« je dala Trdini povod, da je govoril o stari Ljubljani, kar sklepam iz pripiskov: Lubiča: v Moskvi, na Hovči (?); Gradiše in Stari trg, lipa, vožnje po vodi, novi trg, gosposke ulice.

Dostavek. V »Kazavcu« na koncu knjižice so zabeležene tri črtice, ki jih je povzel Trdina iz ruskih časnikov. Prvi dve je knjigovez zgoraj in ob strani prirezal. Tretja, neokrnjena, se glasi: Tver (je) kupil poslopje za 63.000 rub. za realno učilišče, ki se bo odkrilo še to leto. Donskaja gazeta piše, da z ozirom na razvitek vinogradstva donskega (je) vojno učelstvo ustanovilo 6 štipendij za donske fante na magaraskem učiteljski za vino in sadjerejo.

Pred to črtico stoji vest: »V šentviški okolici na Dolenjskem in sicer na velikem travniku poleg Muljave stanuje jako izvedeni F. Klemenčič, ki zna šivalne stroje narejati, pa tudi ure in mašine popravljati.«

anekdote

Cromwellova lobanja

Potujoč cirkus se je ustavil v neki vasici in razkazoval svoje umetnije. Med drugim je pokazal ravnatelj občinstvu majhno lobanjo in dejal:

»Vidite, to je lobanja Oliverja Cromwella«

Eden izmed gledalcev se je nasmehnil in rekel:

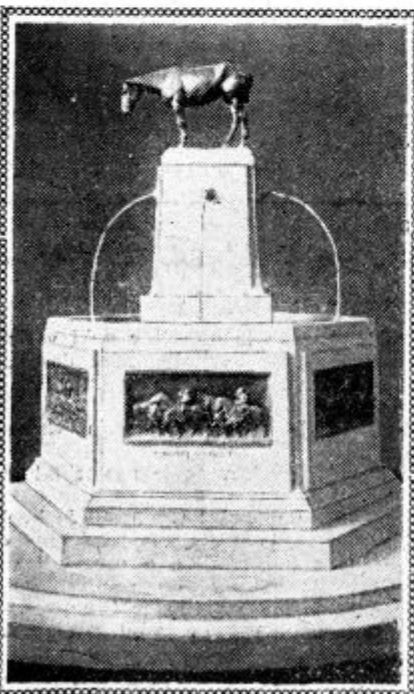
»Gospod, to ni mogoče! Cromwell je imel zelo veliko glavo, ta lobanja je pa majhna.«

Ljudje so se jeli smejati, a ravnatelj se je hitro otresel zadrege: »Da, vem, gospod, a lobanja, ki jo tukaj vidite, je Cromwellova lobanja iz tistih dni, ko je bil še majhen deček.«

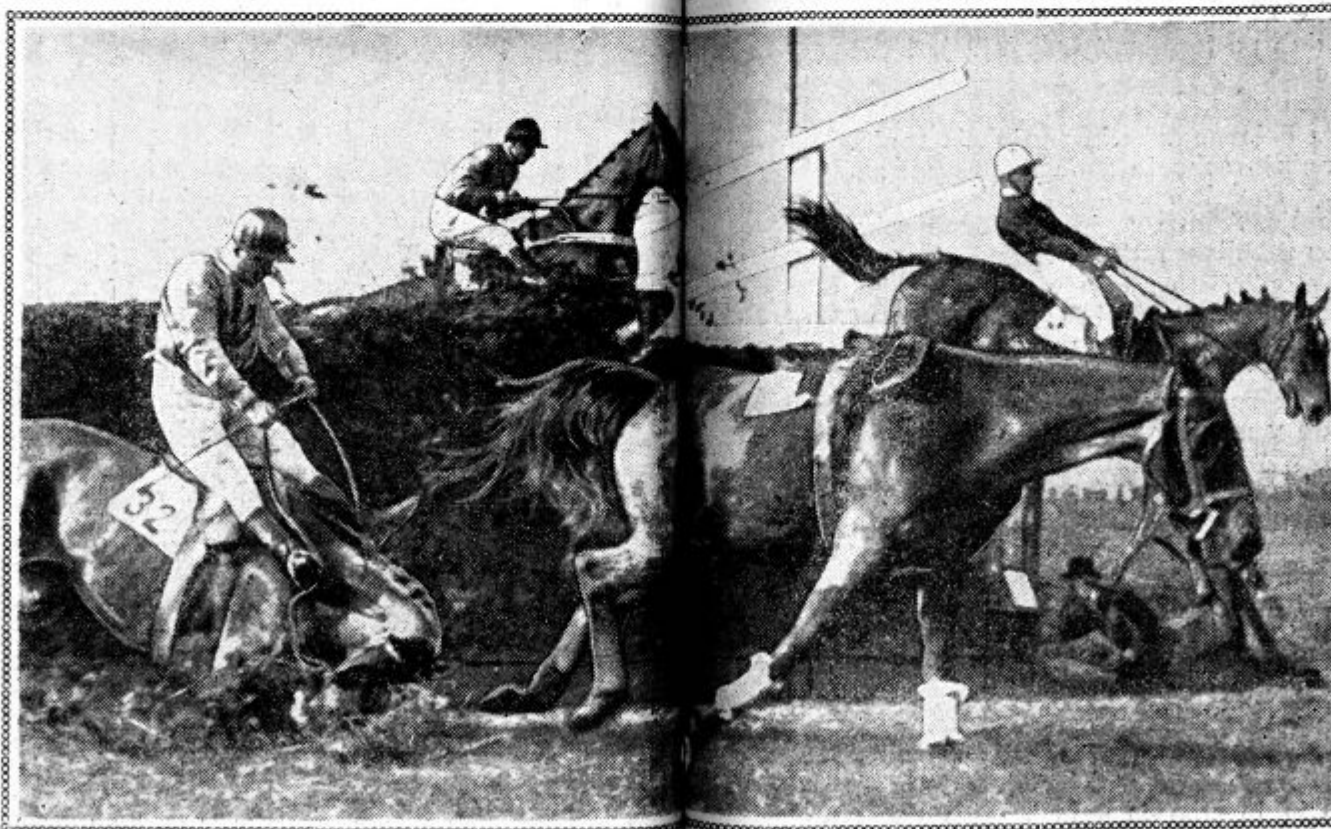
T. Riemenschneider: Adam

Nemški spomenik v vojni junaško
padlim konjem

Hippolyte Lévy: Matere

Nemci praznujejo letos 400 letnico smrti znamenitega kiparja pozne gotike Tilmana Riemenschneiderja
Spodaj v sredi: prizor z najtežavnejših dirk na svetu »Grand Nationale«

T. Riemenschneider: Eva

Moderna polnokrvna Indijanka
»Sinja trata« iz plemena Umtilla

KRIVDA ELIJA PILONA

Spisal Ivan Podržaj

Roman

18. nadaljevanje

— Takoj me poljubi! se je nagnila k njemu.

Elij je omahoval. Njena zahteva je zbudila v njegovi vesti spomin na poslovilni poljub Mary.

— Takoj! je ponovila in mu ponudila valujoče ustne.

Njen pogled je bil žareč in na njenih ustnicah se je poigraval vznosit nasmeh.

Nežno jo je objel okoli pasu in jo hotel pritisniti nase.

— Ne, čakaj! se mu je izvila, odložila plašč in klobuk in stopila pred ogledalo.

Molče jo je gledal.

— Kar tako se ne poljublja Marija! je govorila in si česala črne, težke lase.

Elij je vzdihnil in vzdignil obrvi.

— Tako, vidiš! je potegnila z obema rokama po gladkih laseh. Le nič ne vzdihuj in ne obračaj oči! se je naglo okrenila. Vse zaman! Račun bo dolg in pokora...

— Bo sladka, ji je mrzlično stisnil roko.

V Marijinih očeh se je zabliskalo.

— Takoj mi povej, odkod ta duh po jasminu? Odkdaj? je širila nozdrvi in mu nepremično zrla v oči.

Elij se je zdrznil in spustil njeno roko.

Bleda kakor zid je odprla vrata delovne sobe in ponjuhala vanjo. Brez besede je stopila nazaj v prednjo sobo in z očmi, polnimi zle slutnje, šla mimo njega naravnost v spalnico.

Elij je čutil, kakor da se potaplja. Splazil se je v delovno sobo in omahnil na stol. Vse misli so mu utonile v mrzli brezčutnosti.

Ker je ni bilo dolgo nazaj, je stopil čisto mirno v prednjo sobo, se za trenutek ustavil pred vrati spalnice, jih odprl in... Ves zbeغان je obstal in kri mu je vzvalovila srce. Ležala je na razgrnjeni postelji, z obrazom obrnjenim v blazine in ihtela. Na postelji, ki je prenočila na njej Mary, na blazinah, ki so dehtele po njenem telesu! Nekaj grozljivega se mu je zavrtalo v misli kakor verniku, ki se zaveda, da se je zgodilo po njegovi krivdi neodpustljivo onesvečenje. V boju s hudobno mislijo, da jo z lepimi besedami spravi s postelje, se je zdajci zavedel, da je Marija edina ženska, ki ima pravico do njegove postelje. Ne ona, ne, ne — Mary je oskrunila ležišče, ki ni počivala na njem še nobena ženska! Silna bridkost ga je prevzela in že je hotel pasti na kolena in jo prositi oproščenja, milosti, česar koli — da opere svojo krivdo pred njo, ki jo je bil zatajil v trenutkih upehane in uspavane volje, ko je Marija začutila njegovo bližino in se ozrla po njem s solznimi očmi.

— Marija! je stopil k postelji in se sklonil.

Ihtela je in grizla rob blazine.

Položil je dlan na njeno vroče čelo in ji šepetal božajoče besede. Krčevito je zgrabila njegovo roko in jo stiskala k licu. Njen dotik je bil kakor plamen, ki ga ni mogel ugasiti uliv njenih solz.

— Marija! jo je objel z levico in jo pričel poljubljati po laseh, po vratu, divje, strastno.

Pomirila se je, sedla na rob postelje, ga potegnila k sebi, mu zrla v oči in vprašala:

— Kdo je bil pri tebi?

Elij je za hip povесil oči.

— V oči mi glej! Kdo je bil tu?

— Nihče, draga.

— Elij? Govori resnico!

— Ali hočeš, da lažem?

— Ona je bila!

Elij je vstal in z namišljeno ravnodušnostjo rekel:

— Prelomila si obljubo, da ne boš govorila...

— Povej! Da ali ne?

— Ne.

— Prisezi!

— Če hočeš.

— Torej je bila druga! Ne tajil!

— Ne tajim.

— Ne varaj me!

— Marija, je rekel z odločnim glasom, če si prišla zato, da me mučiš...

— Tako torej? se je dvignila in se vzravнала. Ti je žal, da sem te motila, kaj? Vedela sem... je obnemela.

Bila je lepa v svoji jezi in še lepša v pozi odločne ženske. Drzna rast njene postave je vplivala preteče in zapovedujoče.

Elij, ki je bil trpel, da je moral lagati pred njo in se je sramoval samega sebe, je bil zdajci popolnoma v oblasti njene ženskosti.

— Marija! Vse, kar hočeš, samo ne muči me, ko vendar veš, da si moja edina... moj bog in moje vse... je padel prednjo in ji poljubljal noge.

— Reci, da ne dvomiš, da veruješ v mojo ljubezen! jo je zaklinjal in s sklenjenima rokama proseče segal po njenem životu, dokler se prsti njegovih rok niso zapletli v pentljo na njenih kipečih prsih.

Molčala je.

— Govori! jo je prosil.

— Ne vem, je vzdihnila in gledala navzdol v njegov obraz, kakor da bi hotela videti na njem učinek svojega dvoma.

Potegnil jo je za roke in ju pokr'il s poljubi. Nenadno se je odmaknila in rekla:

— Pojdiva, tu je mrzlo!

Na vratih je pozvonilo.

Elij je naglo vstal. Spomnil se je obiska gospe Evzebije. Hlinil je začudenje, kdo bi mogel biti. Kaj si bo mislila Marija, če sliši gospo Evzebijo, ki občuje z njim tako domače in neprisiljeno?

Marija je opazila na njegovem obrazu izraz zmedenosti in zadrege. Ostro ga je pogledala. Z nasmeškom, ki je izdajal osvetoželjnost, je stopila k vratom in rekla:

— Ostani tu!

— Marija! je zaklical za njo bolj v misli nego z besedo, ki mu je ostala med zobmi.

Stal je ob postelji z zaprtimi očmi, negiben in usločen. Misel, da bo v nekaj trenutkih odločena bodočnost njegove ljubezni, je ohro-

mila njegovo voljo. Kakor v omotici se je odločil za zadnji poskus. Toda še preden je prišel do vrat spalnice, je začul tenki glas gospe Evzebije, ki je začudeno in nejevoljno obenem vprašala po njem.

— Ni doma, je odgovorila Marija z glasom, ki je očitoval presežnečenje in jec.

— In vendar sva se domenila, da pridem točno ob tem času.

— Domenila?

— Da. V važni zadevi.

— Žal. Danes se ne vrne več.

— Hvala, se je kratko poslovila gospa Evzebija.

Elij si je bil v svesti, da ni zagrešil ničesar, kar bi oskrunilo njegovo ljubezen do Marije, vendar ga je ta pripetljaj otovre zmedel, da ni mogel niti odgovoriti, ko je stopila v sobo in z mračnim pogledom nanj bruhnila iz sebe:

— Kaj imaš s to ogavno žensko?

Ni bil to izliv ljubosumnosti, tudi ne izraz tesnosrčnosti, kakor da bi hotela z njim ogrditi gospo Evzebijo. Besede, ki jih je izrekla, so bile iztis zloradosti nad njegovo muko, ki jo je slutila.

— Kdo je ta ženska? je stopila bliže.

— Poročena dama je.

— Poročena? Dama? Kdo je?

— Gospa Evzebija, žena tovarnarja Tinka, je povedal iskreno.

— Kaj je hotela?

— Ne vem. Kako naj vem?

— Domenila sta se, da pride k tebi! Sama je povedala!

— Pozabil sem.

— Ali misliš, da sem tako neumna?

— Ne, draga, tega ne mislim. Nočem misliti.

— Govorim resno. Kdaj sta se domenila? Kje sta se domenila?

— V mestu.

— Kdaj?

— Včeraj.

— Kako se poznaš z njo? Odkdaj?

— Pred leti sva se seznanila na potovanju.

— Kdaj je bila zadnjič pri tebi?

— Ne vem. Dolgo je že od tega.

— Tako torej! Pri tebi je bila!

— Da, toda v tem stanovanju še ne.

— To je vseeno. Bila je!

— Ne, to ni vseeno.

— Vseeno!

— Marija? je segel po njeni roki.

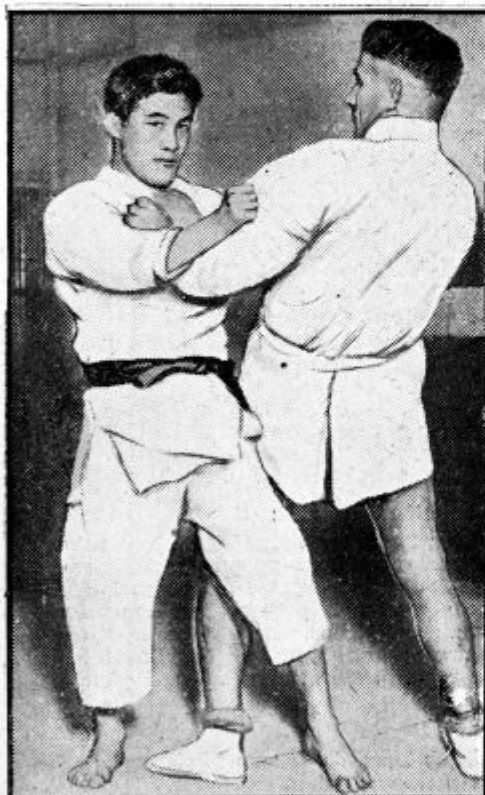
— Pusti me! se je nenadno zahlipila in se vrgla na posteljo. Zarila se je z glavo v blazine in ihtela.

Elij je stal tih in nem sredi sobe. Le prigib na njegovem obrazu je izdajal, da uživa v hipni hotljivosti nad krčevitimi stresljaji njegovega bohotnega z lahnim odevom pokritega života. Stopil je k postelji in ji položil roko na razgaljeno koleno. Vzrojila je in se ježno odmaknila. Nekaj divjega mu je zablestelo v očeh, nekaj tiste divjosti, ki jo čuti zdrav moški ob pogledu na svežo žensko. Toda kakor vselej v njeni bližini je tudi zdaj navzlic razpaljeni strasti čutil, da bi bilo zločinstvo utolažiti svojo telesnost na bitju, ki ga ljubi.

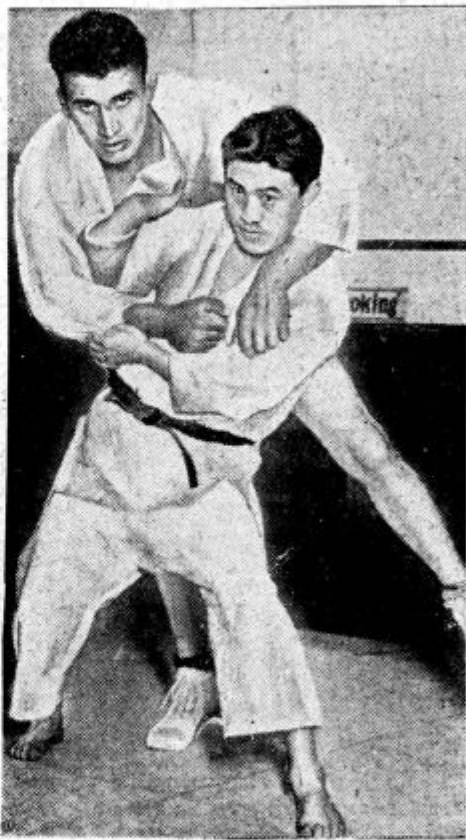
Jiu jitsu, japonska rokoborba

Mlesna borba med slabejšim in močnejšim se konča običajno s porazom slabšega. Mali in telesno manj vidni so iskali načina, da bi mogli nasprotniku do živega s spretnostjo in zvijačo. Uspešno obrambo pred telesno jačjim nasprotnikom so prvi uvedli Japonci s svojim posebnim načinom rokoborbe ali (sedaj že tudi z njihovim nazivom znane) jiu jitsua (izg. džiu džical). Ta originalni način samoobrambe se je polagoma udomačil tudi drugod po svetu; v Evropi je znan najmanj 30 let. Kdor pozna nekaj železnih prijemov ali uničujočih udarcev te svojevrstne rokoborbe, se mu ni treba bati

še tako močnega nasprotnika. Kdor je razen tega še tako spreten, da drži moža z eno roko tako za nogo ali roko, da polagoma

Starojaponska rokoborba ali jiu jitsu ni samo sportna igra, temveč tudi najnaravnejše orožje brez orožnega lista, ki učinkuje čisto boljše kot vsako drugo. Dobra lastnost tega obrambnega sredstva je tudi, da nikoli ne more škodovati lastniku. Pravijo, da je posebno primerna za ženske, ker je treba zanj samo spretnosti in zvijače. Slika nam kaže pričetni prijem za rokave.

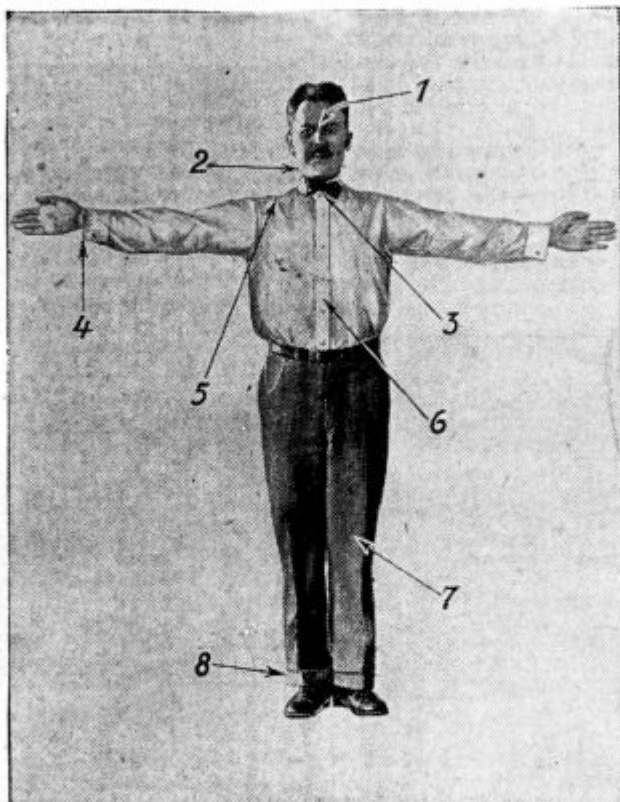
Prijubljeni jiu jitsu prijem:
Po nenadnem obratu vrže napadalec nasprotnika preko ramen na tla.

ohromi, se lahko v najbolj brezupnih primerih brani z gotovim uspehom. Mojstri japonske rokoborbe poznajo 12 »železnih« prijemov in prav toliko »žanesejivih« udarcev. Pogoji za uspeh je seveda, da nasprotnik teh trikov ne pozna in se ne postavi v bran z enakimi metodami. Če se srečata torej dva poznavalca jiu jitsua, je uspeh dvomljiv kot pri boksu ali v navadni borbi z rokami.

Jiu jitsu je v bistvu sličen boksu ali rokoborbi, v katerem pa so dovoljeni še vsi prijemi in udarci, ki so v onih disciplinah prepovedani. Res je povrh, da se učenci jiu jitsua najbolj urijo ravno v onih prijemih, ki so v sportu prepovedani. Ker imata pa

nasprotnika enake pravice in se lahko uporabljajo ti nelepi prijemi in udarci za napad in obrambo, je pač tako, da se godi bolje onemu, ki je bolj izurjen. To načelo pa velja končno tudi za boj v vsaki sportni disciplini. Japonska rokoborba stremi za tem, da bi imel borec s čim manjšim naporom telesnih sil tem večjo korist in čim bolj spretno izrabil nasprotnikovo moč v njegovo lastno

Med njimi bi bilo omeniti razmeroma lahki udarec z zunanjo robom roke na gornji del nosu; roka mora biti za take udarce posebej trenirana. Smrtni izid povzroča dalje močan sunek s trdimi prsti in iztegnjeno roko pod čeljustno kost (tik pod ušesom). Skoraj z enakim izidom se konča tudi močan udarec z zunanjo robom roke na zatilje, prav pod lobanjo.

Najvažnejši jiu jitsu udarci in prijemi spredaj:

1. udarec z robom roke na vrh nosa (zelo nevaren); 2. udarec s skrajnim robom roke pod čeljust in uho (zelo nevaren); 3. sunek z robom roke ali trdimi prsti v Adamovo jabolko lahko nasprotnika izloči iz boja; 4. prijem okoli zapestja ter obrat lahko nasprotniku zlomi roko ali pa ga onemogoči za obrambo; 5. prijem okoli ramena s pritiskom na živce, da ohromi roka; 6. udarec na solar plexus, zelo občutno mesto v živčevju, ki ga radi izvajajo tudi boksači; 7. udarec na koleno, ki onemogoči nasprotnika; 8. prijem okoli členka in obrat nože, ki povzroča silne bolečine ali tudi prelom kosti.

škodo. Najboljši zastopniki jiu jitsa poznajo nič manj kot 250 prijemov, udarcev, sunkov in trikov, s katerimi lahko obvladajo nasprotnika. Evropskim pojmom se zdi obilica teh prijemov surova in nelepa. Pravi Japonec ima močnejše živce; morda desetine najhujših prijemov drugod sploh ni mogoče videti. Najbolj zavratne prijeme pozna morda le nekaj sto Japoncev, ki jih pa nočejo nikomur zaupati. 12 udarcev je smrtnih; vsaj 10 takih udarcev človek lahko opazuje samo na Japonskem.

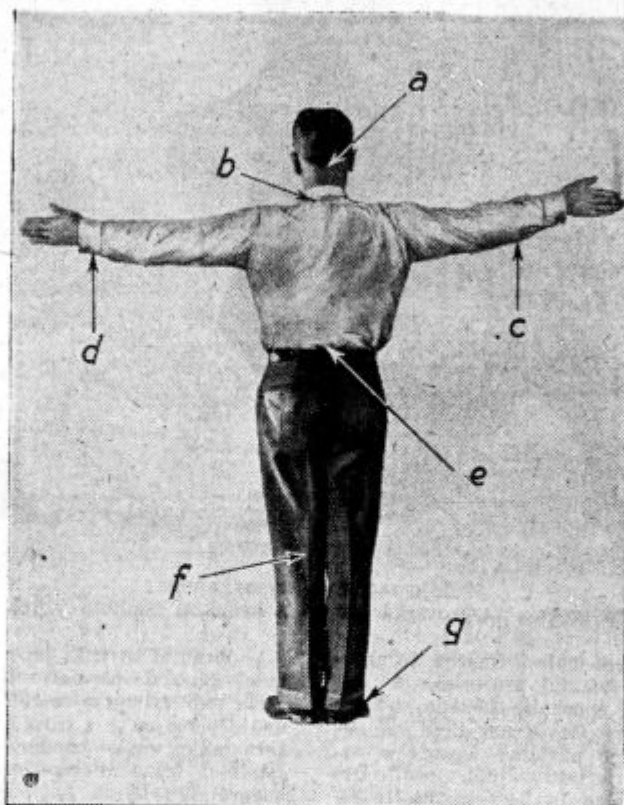
Kljub temu, da se nam zdi japonska rokoborba skrajno nefair, se vendar vrši po določenih pravilih in metode so proučene do zadnjih podrobnosti. Kdor hoče postati prvak v japonski rokoborbi, mora dobro poznati zakone o ravnotežju, fizikalne zakone o vzvodi in anatomijo človeškega telesa.

Pri otvoritvi jiu jitsua — če se ne uporabljajo smrtni udarci in prijemi — se spoprimeta nasprotnika za rokave nad komolci. Borec stoji in si skušata iz prijemov za rokava čim prej pomagati do boljšega prijema.

ma. Prvi in običajni trik je hiter korak naprej; pri tem postavi napadalec desno nogo za isto nogo nasprotnika ter ga skuša vreči s krepkim sunkom postrani preko nje. V primernem trenutku zdrse desna roka od nasprotnikove lakti na prsa ali po možnosti pod brado, nakar prisili boljši slabšega nazaj na tla. Če noče, da bi si zlomil hrbtenico, mora leči. Napadalec položi premaganemu nogo na trebuh, da bi ne mogel vstati;

tiska s komolcem proti tlem v zapest. Z drugo roko pritisne istočasno brado močno na levo. Ubogi nasprotnik, ki je podlegel, ima sedaj izbirati, da mu zmagovalec bodisi zlomi roko ali pa utre tilnik.

Obramba proti sličnim prijemom je zelo lahka; treba je le ravnati naglo! Ko se je nasprotnik odločil za prvi korak, ga je treba bliskovito zgrabiti za roko, jo iztegniti ter močno zasukati. Če noče odnehati, je neiz-

Najvažnejši udarci in prijemi zadaj:

a) če je zadet tilnik tik pod lobanjo, je udarec lahko smrtnonevaren; b) udarec na tilnik lahko omami nasprotnika; c) prvi prijem za vzvod, po katerem zleti nasprotnik preko ramena; d) roka je v nevarnosti, da bo preko ramena zlomljena v komolcu; e) udarec z robom roke na hrbtenico v boku — ki se ne posreči često — lahko gotovo položi nasprotnika; 7. brca z nogo v koleno vrže nasprotnika na tla; g) prijem na koncu noge z obratom povzroči strašno bolečino; napadeni je lahko za vedno pohabljen.

se ne vrši obzirno, temveč trdo — s koncom v želodčno duplino.

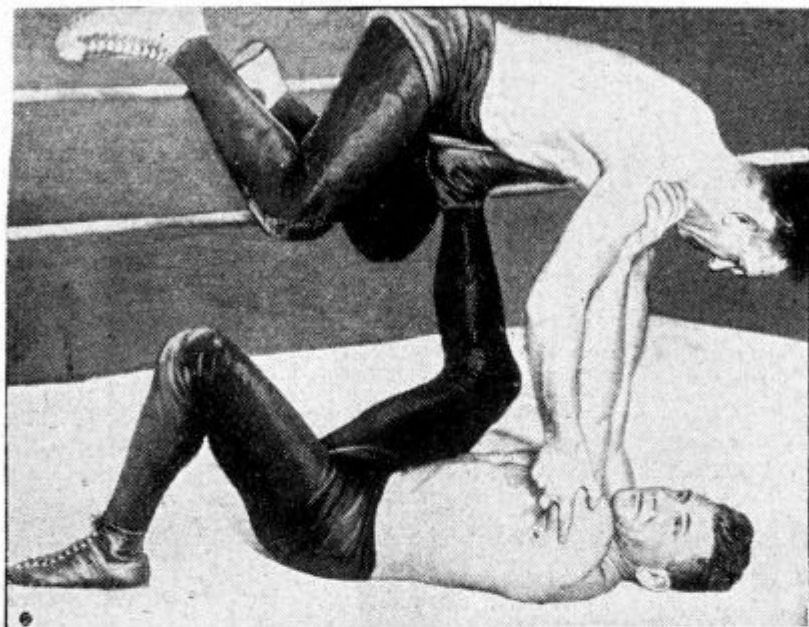
Precej udomačen je dalje trik, ki ga dobro poznajo tudi rokoborci. Napadalec prime nasprotnika z obema rokama trdo za gornjo lakt in se zasuče na levo, tako da kaže nasprotniku hrbet. Nato vtakne svojo roko pod nasprotnikovo, prime nasprotnika za zatilje, ga dvigne na hrbet ter vrže preko glave na tla. Izurjenim borcem gre ta prijem tako naglo od rok, da oko skoraj ne more slediti posameznim kretnjam. Japonec s to zmago še ni zadovoljen. Ko ima slabšega na tleh, ga prime za roko, jo položi čez stegno in jo pri-

bežno, da si bo zlomil roko. Nato se nasprotniku — njegova roka je še vedno brez moči — pritisne koleno v želodčno duplino. Bolečine so tako hude, da se mora vdati.

Za evropske pojme je nasprotnik, ki je na tleh, premagan in ni treba z njim več postopati kot s polnovrednim partnerjem. Japonec pa smatrajo včasih lego na tleh za koristnejšo; nekateri se v skrajni sili radi mečejo na tla. Ko leže, skušajo z nogo ujeti nasprotnikov členek, z drugo nogo pa udariti po njegovem kolenu. Če izvedejo poskus dovolj hitro, je nasprotnik na hrbtu z zlomljeno ali močno poškodovano nogo. V tem

položaju se dvigne boljši, pograbi ležečega za prste na nogah in močno zasučje nogo. Da je uspeh še bolj gotov, se upre z nogo na trebuh nasprotnika. Pri tem pa mora zelo paziti, da na tleh ležeči ne poskusi istega ter ga z nogo na trebuhu ne dvigne kvišku in ne trešči na tla.

ra najbolj znati — padati. Prenesti mora padec iz vsake pozicije na najtrša tla, če hoče vztrajati v tej težki disciplini. Često se dogaja, da so ti padci še težji, ker padeta običajno oba nasprotnika obenem in mora oni, ki je spodaj, nositi dvojno težino udarca.

Zadnje sredstvo premaganega:

Upri je nogo na trebuh nasprotnika ter ga s krepkim sunkom vrgel daleč od sebe.

Kakor kaže že teh malo primerov, so uspehi skoraj vedno rezultat presenečenja. Nasprotnik ne sme spoznati, kakšne udarce pripravlja vis-a-vis. Če je napadeni na napad pripravljen, je navadno napadalec izgubljen. Jiu jitsu je borba ljudi močnih živcev, naglih odločitev in brezobzirnosti; razen tega jim je treba telesne sile, spretnosti in mnogo vežbanja. Japonski rokoborec mo-

V obrambi so triki japonske rokoborbe le tedaj uspešni, če nasprotnik ne ve zanje. Toda tudi v tem primeru se je treba mnogo uriti. Sicer pa se z vztrajnim vežbanjem doseže lahko enake uspehe tudi v drugih disciplinah težke atletike, ne da bi bilo treba nasprotniku lomiti kosti ali ga celo pobiti do smrti. Pri nas najbrže ta disciplina Daljnega vzhoda nima velike bodočnosti. —st.

Švedska polarna ekspedicija

Iz Stockholma poročajo, da odide 15. junija, najpozneje pa 30. junija znanstvena odprava pod vodstvom profesorja Hansa Ahlmanna z ladjo »Quest« iz Narwika v polarne kraje. Preiskala bo v prvi vrsti Beli otok in vodovje okoli njega. Prof. Ahlmann hoče predvsem dognati, kako nastajajo ledniške kope, ki so tako karakteristične za Severnovzhodno deželo in otoke vzhodno od Grumantov (Spitzbergov). Dalje meni, da bo dobil nekatere važne podatke za geologijo švedske. Odprava se bo vrnila v začetku septembra.

Pajki, ki love ribe

V zadnji publikaciji ameriškega prirodoslovnega muzeja poroča E. W. Gundger o zanimivem primeru v severni Ameriki živčih pajkov, ki love majhne ribice. Ti pajki, ki so sami dolgi le po nekaj centimetrov, preže na listih vodnih rastlin na svoje žrtve. Če se jim kaka ribica dovolj približa, se potope za njo, toda na ta način, da se z zadnjima nogama še drže lista, na katerega potem potegnejo plen in ga požro. Tem pajkom so vsaj po načinu življenja sorodni naši žužkojedi. Pajke, ki love ribe, so posamič opazovali tudi v Afriki, Avstraliji in na Novem Zelandu.

Mojzes — elektrotehnik

VNew Yorku izhajajoči italijanski list »Corriere d'America« je objavil zanimiv članek ameriškega elektrotehničnega inženjerja Lionela Lowella Fosterja, ki trdi, da je proučavajoč sveto pismo stare zaveze prišel do trdnega prepričanja, da je bil Mojzes predhodnik novoveških učenjakov, ki so slavno znani po odkritju električne sile in njenih lastnosti, Galvanija in Volte, in da je že Mojzes štiri tisoč let pred Benjaminom Franklinom uporabljal strelovod in prav tako tudi že električni kondenzator, čigar iznajdba se danes pripisuje Musschenbroecku.

Foster omenja v uvodu svojega članka tako imenovani »ogjenj sv. Elma«, znani pojav bledih plamenčkov na ostenjeh jarbol in vseh drugih ošiljenih predmetov, če tadja zaide v ozračje, nasičeno z elektriko. V svetovni vojni pa je vojaštvo na visokih hribih tudi pogostoma opazalo isti pojav. Plamenčki so se pojavili na nasajenih bajonetih, in če je človek dvignil roko v zrak, mu je sedel plamenček na vsak prst, pri čemer se je čulo lahno prasketanje.

S tem znanim pojavom, pravi Foster, se najlažje tolmači bistvo in delovanje strelovoda, ki je kovinast drog, zasajen v zemljo, ali pa zvezan z zemljo s kovinasto žico. Oblika strelovoda more biti vsakovrstna in na modernih poslopjih se vidijo na njih kar najčudnejši okraski.

V četrti Mojzesovi knjigi pa se čita, da so Izraelci odšli z gore Hor v Edomsko deželo. Gospod je poslal nad ljudstvo »ognjene kače«, da jih je veliko umrlo. Tedaj pa je Mojzes napravil »bronasto kačo« in odlej ni nihče več umrl, ker so se »ognjene kače« ovile okoli »bronaste«.

Stvar bi se ne mogla opisati jasneje in točneje. Orientalско prispodobno strele z ognjeno kačo so uporabljali vsi stari narodi. Mojzes je potemtakem poznal obrambno sredstvo proti strelu, za katero smo mislili, da je novo. Danes pa vemo dobro, da so se strele, ko je bila postavljena »bronasta kača«, to se pravi bronast drog v kačji obliki, ovijale okoli nje in nihče ni več umrl.

Toda Mojzes je vedel še vse kaj drugega in vse kaj več o elektriki. Dal je napraviti velikanski elektrostatični stroj, sestavljen od mogočnega zbiralca, zgoščevalca in izpraznjevalca, ki je delal prave čudeže. Ta stroj so tvorili »sveti šotor«, »skrinja zaveze« in žrtvenik (altar za žgalne daritve).

Pripomniti je treba, da se je Mojzes, ko ga je rešila iz vode faraonova hči, vzgajal v kraljevih palačah in se učil spoznavati fizične in astronomične pojave, ki so jih proučevali le svečeniki. Kaj je elektrika, stari Egipčani gotovo niso vedeli, kakor ne vemo mi. Magija in čarodejstvo v obredih najstarejših verstev nista bila nič drugega ko fizikalno poznavanje energij, sil, katerih

izvor in narava sta bila neznana. Smatrali so jih za nadnaravne sile. Svečeniki so zato iznašli zakone, z magičnimi predpisi in zapovedmi.

In sedaj nekaj besedi o kondenzatorju (zgoščevalcu). To napravo, ki se je silno razvila v naših časih, je slučajno odkril nizozemski fizik Musschenbroeck v Leydenu. Vtaknil je kovinasto palico v stekle-

Meštrovičev Mojzes

nico polne vode in je primeknivši palico k električnemu stroju na trenje zbiral elektriko v tekočini. Nato se je dotaknil palice s prstom in je dobil tak udarec, da je kar ostrmel.

»Ne bi ponovil tega poizkusa niti za vse francosko kraljestvo«, je pisal pozneje. Tako se je rodila »leydenska steklenica«, ki sestoji iz izolirajoče posode, ki pa more biti tudi iz smolnatega lesa, pokrita odzunan s kovinastim oblogom, znotraj pa obložena in napolnjena s kovinastimi ploščami, zvezanimi z vnanjostjo s kovinasto palico izpraznjevalca. Ta kondenzator zbira in nabira elektriko, a če se vnanji oblog zveže z zemljo, z roko pa dotakne izpraznjevalec, se dobi udarec, ki more biti celo nevaren.

Tehnično se imenuje notranji oblog »notranja armatura«, vnanji pa »vnanja armatura«.

Sedaj pa čitajmo Mojzesova navodila za napravo »skrinje zaveze«, v XXV. poglavju knjige »Eksodus«:

»Napravi skrinjo iz setimovega (smolnata akacija, ki izolira) lesa, poltretji komolec (1.42 m) dolgo, poldrug komolec (0.81 m) široko in poldrug komolec visoko. (To je izolirajoča posoda ogromnega kondenzatorja). In obloži jo s pločami iz najčistejšega zlata znotraj in zunaj; in na njej napravi obod okrog in okrog. (To sta notranja in vnanja »armatura« kondenzatorja). In na štirih oglih namesti štiri zlate obročke, dva na eni in dva na drugi strani. In napravi še dva droga iz setimovega lesa in ju obloži z zlatimi pločami. In vtaknil ju v obročke, ki so ob straneh skrinje, da bosta rabila za njen prenos. In ostaneta vedno vtaknjena v obročkih in se nikoli ne izvlečeta iz njih. In v skrinjo položi zakon, ki ti ga bom dal.«

Skrinja zaveze je bila potemtakem kondenzator z razsežno površino. V skrinji so se hranile svete posode, ki so bile zlate in so še povečavale moč naprave. Če se računa obseg skrinje okoli 35 kubičnih čevljev (okoli 1 m³), se dobi sila, ki more ubiti človeka, ki bi se po neprevidnem dotaknil skrinje brez potrebnega zavarovanja. In Mojzes je predpisal varstvene predpise enake onim, ki so danes v rabi za nevarna dela pri struji z visoko napetostjo.

Mojzes je torej uporabil elektriko za varstvo svetišča. V prvi knjigi kronik se namreč čita, da se je med prenosom »skrinje zaveze« iz Kariatlarima, kar se je zgodilo po zapovedi kralja Davida, zgodila naslednja nesreča:

»9. — Ko so prišli do kidomskega guma, je Oza iztegnil roko, da bi poravnal skrinjo, ker jo je vol, ko je brcnil, nekoliko nagnil.

10. — Gospod pa se je razsrdil nad Ozo in ga je udaril, ker se je dotaknil skrinje, in umrl je tamkaj pred Gospodom.«

Neprevidni Oza se je dotaknil oboda na skrinji, pa je dobil udarec elektrike, nabrane v notranji armaturi, dočim je bila vnanja armatura po drogih in volih zvezana z zemljo.

Samo leviti so se mogli dotikati skrinje, ker so vedeli, kako je treba ravnati z njo. Ozo primer je bil pač izjemen. Skrinja zaveze je bila manj nevarna na potovanju kakor tedaj, ko je stala v svetem šotoru. Iz nekega primera se more namreč spoznati, da je bil sveti šotor velik zbiralec elektrike. Tvorili so ga veliki zastori obešeni s kovinastimi obročki na armaturi iz setimovega lesa. Glavni tramovi so bili dolgi po 10 komolcev (okoli 17.25 m), a nosila sta jih po dva srebrna podstavka. Ti glavni tramovi so bili vezani s prečniki iz istega lesa, in glavni tramovi in prečniki so bili obloženi z zlato pločevino.

V drugi Mojzesovi knjigi, v XXVI. poglavju in naslednjih, pa se pravi, da je bilo v šotoru še šestdeset lesenih stebrov, obloženih z zlato pločevino, z bronastimi podstavki in srebrnimi kapiteli. Bil je tu torej cel gozd kovinastih stebrov, zvezanih z

ogromnim kovinastim omotom, torej vse skupaj naprava, ki je s pomočjo indukcije mogla privlačiti nase ogromne količine atmosferske elektrike.

Ta naprava s »skrinjo zaveze« v sredi je tvorila popoln, elektrostatični sistem, v katerem je bil sveti šotor s svojimi stebri zbiralec, skrinja zaveze zgoščevalec, žrtvenik pa izpraznjevalec, kajti tudi naprava žrtvenika — les obložen z bronom in bronasto mrežo — odgovarja znanstvenim zahtevam.

Žrtev se je poskropila z oljem in terpeninom, da se je lahko vnela. Ko je bila potreba, je mogočni električni udarec v »skrinji zaveze« nabrane energije užgal žrtev.

V knjigi Krvnik, v 21. poglavju 26. vrsti, se pripoveduje, da je David klical k Gospodu, ki ga je uslišal in poslal ogenj z neba na altar žgalnih daritev. Toda tudi v 3. poglavju 24. vrsti tretje Mojzesove knjige se čita, da sta Mojzes in Aron, ko sta pripravila žrtev na žrtveniku, stopila v sveti šotor, a ko sta nato zopet prišla iz svetišča, v njem je bil ogenj. Žrtvenik je bil hipu je plamen, ki je padel z neba, požrl žrtev in vso maščobo, ki je bila na žrtveniku.

Mojzes je za svečenike, ki so opravljali svete obrede, predpisal posebna oblačila in predpise, kakor so danes v rabi v znanstvenih kabinetih, ko je operant izpostavljen nevarnim električnim udarcem.

Sladkor iz lesa

Prof. Fr. Bergius, nemški kemik, ki je odkril način za izdelovanje sladkorja iz lesa. Njegovo iznajdbo bo kot prva uresničila Rusija, kjer so pričeli graditi v Jaroslavu tovarno za izdelovanje sladkorja po Bergiusovem postopku. Ruska tovarna računa z letno proizvodnjo 100.000 stotov sladkorja.

ŽENSKA IN SVET

Ženska vlada

Maurice Donnay je nedavno spravil na oder v Parizu »Žensko skupščino«, prirejeno po Aristofanu, ki je zasnoval to delo bržkone iz nejevolje do sodobnih politikov. Njih odloki dišijo po pijanosti — je dejal — In po blaznosti ter imajo zgolj ta namen, da bi izkoristili svoj vpliv za svoj osebni prid. Zategadelj bi kazalo — pravi pikro grški satirik — prepustiti vodstvo javnih zadev žensstvu, saj ženske tudi upravljajo in ravnaajo gospodinjstvo.

Dandanes, ko voz raznih držav toli jedno škriplje pod vodstvom krepkega spola, jame človek nehoče raziskavati, kakšne razloge bi imel drugi spol, da bi prevzel vajeti v svoje roke.

Ako najprej primerjamo moškega in žensko v telesnem oziru, ugotovimo, da je ona bolj oddaljena od živali kot on po relativnem obsegu svojih možganov, po nežnosti svojega okostja, po malosti svojega obraza in po tem, ker nima dlake po njem. Upoštevati je nadalje še tole: čim nižje stoji kako plemo v živalskih vrstah, tem nižje mu je postavljeno dihalo; moški pa diha s spodnjim delom pljuč, a ženska z zgornjim. Pri križanju teh vrst naposled ženski živelj na splošno poplemeniti mešanca, ki izvira od tod: parjenje konja z oslicjo daje malega mezga, bližnjega oslu, dočim parjenje osla s kobilo daje mulo, bližnjo konju.

Ce v zgodovinskem oziru sežemo v daljno minulosť, izvemo pri Plutarhu, da je bilo v Skitiji carstvo Amazonk, čigar vojska je vpadla v Kapadokijo, Trakijo in Tesalijo ter oblegala Atene; to pa ni bila muha enodnevna, saj je trajalo od Tezejevih časov do Aleksandra Velikega. Kako vztrajno so morale Evine hčere nositi oklep in bojno opremo, bi se dalo posneti po njih nazivu, ki v grščini znači: brez prsi. Amazonke so izumile boben, trdi pater iz Saint-Romualda. Star španski kronist, menih iz Acunhe, takisto poroča, da je po osrednjih holmeih v Gvijani (Tumuc Humac) svoje dni bivalo žensko ljudstvo brez moških; ob določenih dobah so prihajali njih mejaši Gvakare ter opravljali njih vlogo; od potomstva te združitve so se hranila samo dekleta.

V manj bajni dobi vidimo, da so pri Liguirih vladale ženske. Enako je bilo pri Iberih: hoteč dobiti dovoljenje za prehod preko Pireneje, se je moral Hanibal pogajati z ženskim zborom.

Svoje čase se je pri bretonskih Pietih vršilo nasledstvo v oblasti po ženah. V nekih prvotnih plemenih, koder so bili zakonit ploditve zaviti v tolikšno tajnost, da je bila moževa vloga pri tem neznana, se je ugotavljalo zgolj sorodstvo po preslicih. Slično je pri posameznih kozaških plemenih glede rodoslovja in sorodstva, kakor piše Guy de Passillé. Zanimiva je portugalska kolonija

Angóla v zapadni Afriki, kjer tko in predejo le možaki, za ženske je tak opravek nečasten. Na otoku Tiburou drži državne vojke sosvet postarnih dam v rokah. V Birmaniji more biti ženska poglavar družini in varuh otroku.

Pred revolucijo so na Francoskem opatinje zapovedovale možakom, n. pr. v Fontevraultu. Danes pa milijoni žensk vodijo trgovske tvrdke.

Med odličnimi duhovi, vnetimi za žensko vladavino, navedimo Platona, ki jih v svoji Republiki pripušča na državno vodstvo in poveljstvo čet. V ostalem so v starini visoko cenili žensko. Po Tacitu so Germani videli v njej nekaj božanskega in so pričakovali prerokovanj iz njenih ust. Plutarh poroča, da so Galci imeli navado, povpraševati svoje ženstvo za svet o miru in vojni ter jih rabili v to, da so ravnale njih spore z njihovimi zavezniki. V Rimu ni bilo nič drugače; Katon je izjavil: ako Rimljani ukazujejo vse miru, ukazujejo pa Rimljanke Rimljanom.

Jako tehtna je tale okoliščina, ki jo je podčrtal profesor Paul Gide. Med postavami, ki so v rimskem pravu omejevale oblast žen, ima le malokatera odločilni vzrok v njih prirodni nesposobnosti. Strinjajo se zlasti z namerom, naj se z moževimi prednostnimi pravicami zagotovi enotnost vodstva za rast in ohranitev družine.

Sploh je predsodek o ženskih slabostih posnet iz Tertulianove diatribe: »Žena, ti si vrata hudega duha! Ti si zdrobila pečat prepovedanega drevesa, ti si zavedla njega, ki se ga hudič ni upal napasti naravnost, ti si kriva Kristove smrti.« Sedaj pa odprimo bukve Mojzesove. V genezi ugotovimo tole: Ko je Večni zabranil Adamu okusiti drevo spoznanja dobrega in zla, Eve še ni bilo. Njena nepokornost je potakem manj izrazita kot Adamova in kakor meni sv. Ciril, jo njena radovednost opravičuje.

Ne pozabimo, da je ženska, Pilatova zakonščica, poskusila preprečiti Jezusovo obsodbo. Svojemu možu, ki je sedel v pretoriju, je namreč poslala te besede, navedene pri sv. Mateju: »Ne zapletaj se v stvar tega pravičnega.«

In ko je Krist visel na križu, so mu zgolj pobožne ženske stale ob nogah, vsi moški so ga bili pustili na cedilu, razen sv. Janez.

Galke, kakor smo dejali, so bile pogosto glasnice miru, prav tako tudi Rimke, posebn takrat, ko so se vrgle med rimsko in sabinsko vojsko in ko so dosegle pri Volumniji, Koriolanovi materi, da je posredovala pri svojem sinu, naj bi nehal oblegati mesto. V spomin na to posredovanje je dal senat postaviti tempelj, posvečen Ženski sreči.

To pomirljivo poslanstvo je po vsej priliki vnovič oživel, ko je nedavno 40.000.000 žen iz 56 različnih držav podpisalo znani manifest.

Kot matere imajo ženske pravico do te misije, ki more biti učinkovita s tem pogojem, ako bo vesoljna; kot ženske pa imajo priliko sankcionirati jo po zgledu Lizistrate s tem, da nepopoljšljivim vojščakom odvzamejo »mili naslov ljubimca in pravico do očetovstva«.

N.

Pisatelj „Robinsona“ za ženske pravice

Daniel Defoe, pisatelj nesmrtnega »Robinsona Crusoea«, čigar 200-letnico smrti smo praznovali pred nekoliko dnevi (Glej »Žisc«, str. 460!), je bil eden prvih, morda pa sploh prvi borec za žensko enakopravnost. V svoji razpravi »Akademija za žene« je zahteval za nežni spol isto takšno šolsko vzgojo, kakršne so deležni moški.

»Zdi se mi eden najbolj barbarskih običajev,« pravi v tej razpravi, »da odreka-mo mi, ki se izdajamo za kristjane in civilizirane ljudi, ženskam prednosti učenja. Vsak dan jim očitamo, da so domišljave in nevedne. Sem pa prepričan, da bi imele teh lastnosti manj nego mi, če bi imele iste pravice na vzgojo kakor mi.«

Imel je najboljše mnenje o ženskih sposobnostih: »Skoraj se mi vidi,« pravi, »da odrekamo ženskam vzgojo zato, ker se bojimo, da bi nas utegnile prekositi.« Zavzel se je za to, da bi jim bila odprta pot do vseh znanstvenih panog, jezikovnega študija, muzike in literature.

Posebno preseneča dejstvo, da ni priznaval slavnega pisatelj že tedaj nobene biološko utemeljene razlike med spoloma, temveč da je iskal vzroka za te razlik-

Daniel Defoe

le v družbeni neenakopravnosti. »Ne morem si misliti,« je zapisal, »da bi bil Bog obdaril ženske s toliko dražesti in z dušami, ki so zmožne iste popolnosti kakor duše moških, samo zato, da bi bile samo gospodinje, kuharice in sužnje.«

Slepci morejo čitati navadno tiskano besedo

Na mednarodnem kongresu slepcev v New Yorku je preizkusila Helen Keller, znana gluhonema in slepa predsednica ameriških slepcev, Naumbergov aparat, ki omogoča slepcem čitanje navadnega tiska s prsti. (Drugi na levi je iznajditelj Robert Naumburg.)

Mizica, pogrni se!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: Grahova juha z rižem, koštrunovo stegno kot divjačina, pečen krompirček, kompot. **Večerja:** Vrvice s špinačo, solata.

Torek, obed: Na goveji juhi jajčna kaša, z mesom krompirjev piré in brusnična omaka, štravbe z rajsko peno. **Večerja:** Pljučka v omaki, krušni cmoki.

Sreda, obed: Krompirjeva juha s pljučkami (pljuč prihraniti nekaj žlic od prejšnjega dne), pretaknjeni goveji zrezki, testeni polžki, češpljev kompot. **Večerja:** Sirovi grebenčki in solata.

Četrtek, obed: Na goveji juhi rezanci (meso hraniti za zvečer), telečji jezik, pražen krompir, jajčna omaka, mandeljnov kipnik. **Večerja:** Goveje meso s fižolovo in zeleno solato.

Petek, obed: Špargljeva juha, leča v omaki, ocvrta jajca, žlični krapki. **Večerja:** Ocvrte sardele, solata ali pa ocvrti krompirjevi rogličji in solata.

Sobota, obed: Z govejo juho ajdovi žganci, z mesom špinača in ocvrt krompir, sirove rezine. **Večerja:** Domače klobasice v mrežici, grahov piré.

Nedelja, obed: Na juhi ocvrt grah, ocvrti piščanci in solata, šampanjčki s kavino kremo. **Večerja:** Rižot s piščančevim drobnom.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU

(Količina, računana za 4 do 5 oseb)

Koštrunovo stegno kot srna. Stegnu od koštruna izločim kost in ga položim en dar v kvašo. Kvašo pripravim iz 1 litra vode, nekaj žlic kisa, ene zrezane čebule, pol rumene kolerabe, petršiljeve korenine, nekaj rezin zelenine gomoljike, nekaj zrn popra, lovorov list, vršček timjana in vejice brinja. Kvašo pustim vreti pol ure. Ko se ohladi, jo vlijem na meso, katerega položim v porcelanasto ali emajlirano posodo, pokrijem in pustim v kvaši en dan. Drugi dan ga vzamem iz kvaše, ga s snažno krpo osušim, na gosto pretaknem s slanino in nasolim. Nato ga dušim v kozici z mastjo, drobno zrezano čebulo in zelenjavami iz kvaše do mehkega. Ko je meso mehko, ga zrežem na kose, vložim na krožnik in postavim na gorko. Omako pretlačim, dam nazaj v kozico, potrese s pol žlice moke, dodam še dve žlici kisle smetane ali pa eno žlico paradižnikove konzerve. Zalijem s kvašo in ko se nekoliko pokuha, polijem čez meso.

Testene vrvice s špinačo. En četrtil kilograma testenih vrvic skuham v slanem kropu. Ko vro 20 minut, jih odcedim in dam v skledo. Posebej pripravim gosto špinačo kakor za prikuho. To zmešam k vrvicam, dodam eno jajce, dve žli-

ci parmezana in dobro premešam. V primerno kozico dam žlico masti. Ko se razbéli, vložim zmes notri, jo razmažem enakomerno, povrhu dam nekoliko presnega masla, nato pa spečem v pečici, da dobi skorjo. Dam s solato na mizo.

Mandeljnov kipnik. V skledi vmešam, da naraste, 6 rumenjakov, 7 dkg sladkorja in 7 dkg s kozico vred zmletih mandeljnov, ščepec cimeta, drobno zrezano lupinico od limone in iz 3 beljakov sneg. Zmes vložim v dobro namazan in s sladkorno sipo potresen kipnikov model s pokrovom in ga skuham v sopari. Ko je kuhan, postavim model za hip v mrzlo vodo, da se kipnikraje loči, nato pa ga zvrnem na krožnik in oblijem z vinskim šodojem. Serviram ga takoj.

OPOMBA. Kipnikov model sme biti le do polovice napolnjen. Dobro zaprtega postavim nato v drugo posodo z vrelo vodo, ki sme segati le do polovice kipnikovega modela. V tej posodi, ki mora biti tudi ves čas pokrita, mora vreti kipnik pol ure, da je gotov.

Špargljeva juha. ¼ kg zelenim drobnim špargljem odloim glavnice, ostalo pa skuham do mehkega v enem litru slane vode. Kuhano precedim in šparglje pretlačim. V kozici naredim prežganje iz presnega masla in ene žlice moke, drobno zrezanega petršilja in zalijem s pretlačenimi šparglji in ocedkom. Dobro premešam in dostavim še glavnice, da se skuha do mehkega v juhi. Kot vložek dam drobtinove cmoke.

Sirove rezine. Na deski naredim krhko testo iz 21 dkg moke, 14 dkg masla, 10 dkg sladkorja; sok od pol limone, sol in 2 rumenjaka. Ko eno uro počiva, ga razdelim na dve polovici. Od vsake polovice vzamem potem nekoliko proč, da imam za mrežico. Dve polovici razvaljam v dve okrogli, kakor tortni model veliki krpi. Eno krpo položim na dno modla in ga napolnim enakomerno s sirovim nadevom za pol prsta od roba. Z drugo polovico ga pokrijem in pritisnem ob robu na spodnjo polovico. Zdaj razvaljam še ostalo testo in narežem z testnim kolescem pol centimetra široke trakove, katere položim, potem ko sem pomazala z beljakom, križem za dva prsta vsaksebi preko torte v obliki mrežice. Nazadnje namažem tudi mrežico z beljakom, postavim v pečico in lepo rumeno spečem. Ko se ohladi, jo zrežem na enakomerne rezine in potrese s sladkorjem.

Nadev: 15 dkg sira, 2 žlici sladke smetane, 1 žlico sladkorja, 1 rumenjak, nekoliko limonine lupinice, pest rozin in sneg od enega beljaka.

Domače klobasice v mrežici. 25 dkg govedine in 15 dkg svinjine zme-

ljem na strojčku dvakrat. Dam v skledo in primešam eno jajce, 3 žlice z mlekom ali juho prepojenih drobtin, sol in poper. Iz tega oblikujem klobasice, zavijem vsako posebej v krpico oprane svinjske mrežice in jih pečem v kozici približno $\frac{1}{4}$ ure v lastni maščobi. Serviram jih na gorkem krožniku in garniram z grahovim piréjem.

Pečena polenta s sirom. Iz 15 dkg koruznega zdroba skuham mehko polento. Ko je kuhana, jo naložim za prst debelo plast v primerno namazano kozico. Na to narežem tanke rezine mastnega ovčjega sira, zopet plast polente in zopet sira. Ko porabim vso polento, jo pokapljam povrhu z raztopljenim presnim maslom in spečem v pečici, da dobi rumeno skorjo.

OCVRTE SARDELE. $\frac{1}{2}$ kg (približno 18 komadov) večjih sardel osnažim od luskin, glave in drobovja, razpčram po trebuhu, da so ploščate, in odstranim hrbtnico ter nasolim. Ko so vsaj pol ure v soli, jih povaljam v moki, jajcu, drobtinah in ocvrem. Na ta način se okus sardel precej izgubi. Bolj sočne in okusne so, ako se jih potem, ko se odstrani hrbtnica, stisne zopet skupaj v naravno obliko in

ravna nadalje kakor zgoraj. Za cvrenje navadno namizno olje ni dobro, ker se peni in ostane jed mehka. Treba je olivnega olja ali aixerjevo olje.

U—a.

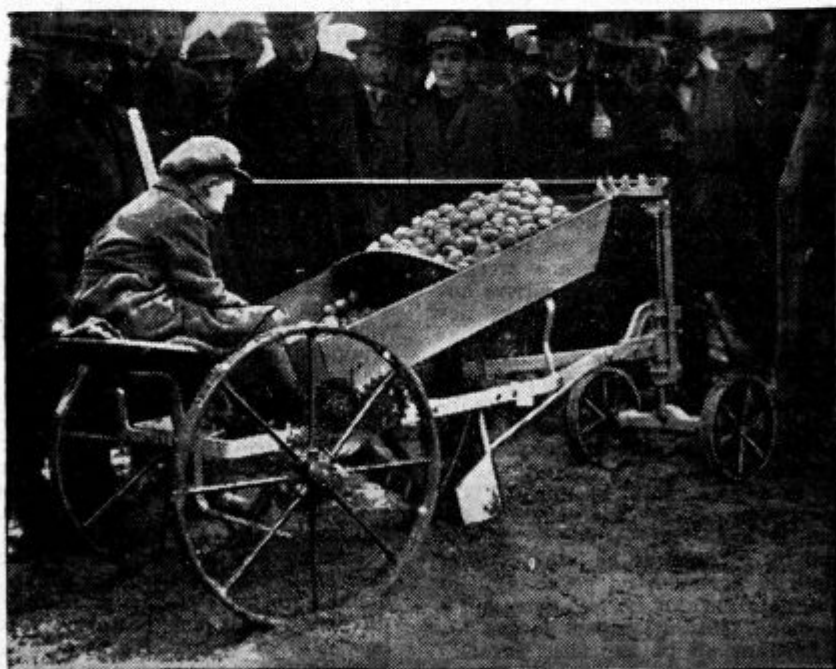

Varikatura

Problematična slika evropske galerije

Sajenje krompirja na Holandskem

se vrši s takim preprostim in praktičnim strojem. Med kolesi so oralni noži, ki režejo brazde, v katere pada semenski krompir

Urejuje Ivan Podržaj. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar.
— Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. —
Vsi v Ljubljani.

Zelo sem jo ljubil, a le malo poznal. Bil sem v penzionatu in sem jo videl vsak dan samo pol ure. Hvala Bogu, ona ni bila literarna ženska. Z mojim duhovnim razvojem ni imela mnogo opraviti. Ljubila me je čisto preprosto, kakor ljubi mati otroka. Njen pogled mi je povedal več nego

vse besede. A komaj sem jo jel razumovati — že je zatisnila oči. Njeno zadnje upanje je bilo, da bom stopil na pravo pot v življenju. Tega pa ni več doživela. Zato smatram, da sta »Topase« in »Marius« zame komaj pol uspeha.«

HUMOR V SLIKAH

»Da, zob je mrtev — moram napraviti krono!«

»Gospod doktor, imam rajši pogreb brez ceremonij!«

Artisti

»Moj mali zaostaja ... štiri leta ima že, pa še ne zna hoditi po rokah.«

Moderni Tell

»Očka, zakaj ciljaš na moj trebuh?«

»Ciljam na jabolko, ki si ga pojedel!«

»Papa, kaj pa je prav za prav indiskretno vprašanje?«

»Hm ... to so vprašanja, ki se ne more odgovoriti nanja.«

»Pomisli — naš učitelj postavlja sama indiskretna vprašanja!«

